

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології

**ПІДГОТОВКА ТА ЗАХИСТ ДИСЕРТАЦІЇ
ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 ПСИХОЛОГІЯ
(МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ)**

Умань – 2021

Укладачі:

Сафін О.Д. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Гульбе О.А. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Якимчук Б.А. – кандидат психологічних наук, професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Рецензенти:

Моляко В.О. – доктор психологічних наук, професор, професор, завідувач лабораторії психології творчості Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України.;

Кобець О.В. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Рекомендовано до друку вченою радою факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 6 від 22 грудня 2021 року).

Методичні рекомендації укладені відповідно до освітньо-наукової програми «Психологія» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, нормативних документів, що регулюють процес підготовки науково-педагогічних кадрів. У виданні узагальнено інформацію про особливості досліджень у соціальній роботі, оформлення тексту дисертаційної роботи відповідно до чинних вимог.

Для здобувачів наукового ступеня «доктор філософії» зі спеціальності 053 Психологія, наукових керівників, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, наукових установ.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	5
1.1. Експеримент з присудження ступеня доктора філософії в Україні (за матеріалами Інформаційно-аналітичного звіту Міністерства освіти і науки України).....	5
1.2. Освітньо-наукова програма 053 «Психологія»	12
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ТА ЗАХИСТУ ДИСЕРТАЦІЇ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 ПСИХОЛОГІЯ	17
2.1. Рекомендації щодо підготовки та захисту дисертації доктора філософії	17
2.2. Рекомендації щодо структури та оформлення дисертаційного дослідження зі спеціальності 053 «Психологія»	35
2.3. Рекомендації щодо оформлення посилань та списку використаних джерел	43
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА.....	61
ДОДАТКИ	67
Додаток 1. Нормативні документи, що регулюють підготовку науково- педагогічних та наукових кадрів в Україні	67
Додаток 2. Приклади оформлення структурних складових дисертаційної роботи	69
Додаток 3. Приклади формулювання складових наукового апарату дослідження	84
Додаток 4. Етичний кодекс психолога.....	86
Додаток 5. Методичні рекомендації щодо дотримання принципів академічної доброчесності на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.....	88

ПЕРЕДМОВА

Підготовка дисертації є обов'язковою умовою виконання наукової складової підготовки здобувачів вищої освіти, які навчаються за освітньо-науковими програмами третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

Наукова складова освітньо-наукової програми «Психологія» в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини передбачає проведення здобувачем вищої освіти ступеня доктора філософії власного наукового дослідження під керівництвом одного або двох наукових керівників та оформлення його результатів у вигляді дисертації – самостійного розгорнутого дослідження, що пропонує розв'язання актуального наукового завдання зі спеціальності 053 «Психологія», результати якого характеризуються науковою новизною та практичною цінністю, становлять оригінальний внесок у суму знань відповідної галузі та оприлюднені у відповідних публікаціях¹.

Методичні рекомендації «Підготовка та захист дисертації доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія» розроблені відповідно до освітньо- наукової програми «Психологія» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (2021); Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою КМУ № 261 від 23.03.2016 р. (зі змінами, Постанова КМУ № 283 від 03.04.2019 р.); Тимчасового порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Про присудження ступеня доктора філософії» від 6 березня 2019 р. № 167 (назва Постанови із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 608 від 09.06.2021; із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 979 від 21.10.2020, № 608 від 09.06.2021); наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (zareєстрованого в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023); інших нормативних актів, що регулюють процес підготовки науково-педагогічних кадрів.

Розробники: Сафін О.Д. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини; Гульбс О.А. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини; Якимчук Б.А. – кандидат психологічних наук, професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Методичні рекомендації призначені для здобувачів наукового ступеня «доктор філософії» зі спеціальності 053 «Психологія», наукових керівників, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, наукових установ.

¹ Освітньо-наукова програма «Психологія» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Режим доступу: <https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/%D0%9E%D0%9D%D0%9F-%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf>

РОЗДІЛ 1

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Експеримент з присудження ступеня доктора філософії в Україні (за матеріалами Інформаційно-аналітичного звіту Міністерства освіти і науки України²)

Як самостійна європейська держава Україна здійснює свою власну політику у сфері вищої освіти і науки, у тому числі з питань атестації наукових кадрів вищої кваліфікації за результатами їх наукової діяльності. Реформування вищої освіти і науки має стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу українського народу, виходу вітчизняної науки, техніки, освіти і культури на світовий рівень³.

Приєднання України до Болонської конвенції визначило стратегічні напрями реформування системи підготовки та атестації наукових кадрів. У цьому контексті надзвичайно важливими проблемами, що потребують вирішення, є ефективне функціонування органів управління, що організують процес атестації наукових кадрів, та удосконалення нормативно-правової бази, яка регламентує цей процес. Інтеграція України в міжнародний науковий простір, розширення обміну науковцями потребує порівняльного аналізу національної системи атестації наукових кадрів з міжнародною практикою в цій галузі з точки зору еквівалентності і визнання рівнів наукової кваліфікації.

Особливо гостро постає питання вибору стратегії й тактики подальшого розвитку системи атестації наукових кадрів. З одного боку, залишається необхідним державний контроль за рівнем наукової кваліфікації вчених, з іншого – визріває потреба вивести цю справу з-під монополії державних структур і повернути її, як це історично склалося у світовій практиці, до наукових осередків. Сприятливі цьому може ретельне вивчення відповідного історичного досвіду, особливо з огляду на протиріччя між об'єктивною необхідністю проведення Україною власної кадрової політики, вимогами суспільства, рівнем міжнародного розвитку вищої освіти і науки та станом законодавчого, науково-методичного забезпечення і технологій оцінки діяльності системи атестації наукових кадрів⁴.

Підготовка здобувачів ступеня доктора філософії. У Комюніке конференції Міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти (19-20 травня 200 року, м. Берген) зазначено, що з метою виконання взятих зобов'язань

---

² Інформаційно-аналітичний звіт Міністерства освіти і науки України про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії. К., 2021. 20 с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/nauka/atestaciya-kadriv-vishoyi-kvalifikaciyi/prisudzhennya-stupenya-doktora-filosofiyi>

³ Котова О. Г. Розвиток системи підготовки і атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні (1992–1998) : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.05 «Галузеве управління» / О. Г. Котова; Українська академія державного управління при Президентові України. – К., 2000. – 20 с.

⁴ Костенко І. В. Формування і розвиток системи наукових ступенів і вчених звань в Україні в контексті світового досвіду: історико-юридичне дослідження : дис. ... канд. юридич. наук: 12.00.01 / І. В. Костенко; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2011. – 278 с.

стосовно реалізації Болонського процесу задля досягнення кінцевої мети – створення Загальноєвропейського простору вищої освіти – кваліфікації доктора наук потрібно узгодити із наднаціональною системою кваліфікацій на основі результативності. Основною характеристикою докторантури має бути поглиблення знань шляхом проведення оригінальних авторських досліджень [1].

Відповідно до підпункту 6 пункту 5 Розділу XV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 затверджено Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) (далі – Порядок № 261), яким визначено вимоги до вступників до аспірантури, врегульовано підготовку в аспірантурі, що включає освітню та наукову складові, а також встановлено, що право на підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії заклади вищої освіти і наукові установи можуть мати за умови одержання ліцензії.

Ліцензування освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ) на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти здійснюється відповідно до Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187.

Набір до аспірантури здобувачів ступеня доктора філософії відповідно до Порядку № 261 розпочато з 1 вересня 2016 року, а набір до аспірантури здобувачів наукового ступеня кандидата наук відповідно до Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999 р. № 309, припинено.

Постановою Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 р. № 283 до Порядку № 261 внесено зміни, якими унормовано питання щодо:

вдосконалення правових норм, зокрема щодо призначення наукових керівників, підстав для відрахування аспіранта (ад'юнкта) та завершення етапу підготовки в аспірантурі (ад'юнктурі);

особливостей вступу до аспірантури особами з особливими освітніми потребами;

приведення у відповідність до Закону України «Про освіту», зокрема щодо дотримання здобувачами вищої освіти ступеня доктора філософії принципів академічної доброчесності, реалізації права вказаних здобувачів на трудову діяльність у позанавчальний час та щодо використання відповідної термінології.

Присудження ступеня доктора філософії. Ступінь доктора філософії запроваджено Законом України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року.

Відповідно до частини першої статті 5 Закону третій (освітньо-науковий) рівень віднесено до рівнів вищої освіти і передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Ступінь доктора філософії віднесено до ступенів вищої освіти, що передбачено пунктом 4 частини другої цієї ж статті 5 Закону.

Згідно з частиною шостою статті 5 Закону доктор філософії - це освітній і водночас науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується разовою спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи за результатами успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у разовій спеціалізованій вченій раді.

З наведеного вбачається компетентнісний підхід до здобуття ступеня доктора філософії. Крім підготовки та захисту дисертації, особа має здобути теоретичні знання, уміння, навички та відповідні компетентності.

З метою перевірки ефективності функціонування системи атестації наукових кадрів у режимі проведення разових захистів **МОН виступило з ініціативою проведення другого експерименту – експерименту з присудження ступеня доктора філософії.**

Основним завданням експерименту була зміна системи та підходів до атестації здобувачів на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти та створення передумов для удосконалення процедури захисту ступеня доктора філософії.

Експериментальному запровадженню передувала робота з вивчення відповідного досвіду проведення атестації (публічних захистів дисертації) здобувачів доктора філософії у державах Європейського Союзу та держав Організації економічного співробітництва та розвитку, що дало змогу вдало поєднати процедуру захисту здобувачів наукового ступеня кандидата наук з схожими моделями інших країн, оскільки експеримент здійснювався в умовах паралельного функціонування системи захистів наукового ступеня кандидата наук, підготовка яких розпочата до 1 вересня 2016 року.

Нормативне врегулювання присудження ступеня доктора філософії.

Акти Кабінету Міністрів України.

Порядок проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 (далі – Прядок № 167), яким встановлено вимоги до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, врегульовано утворення спеціалізованих вчених рад закладів вищої освіти (наукових установ) та скасування їх рішень.

Постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р. № 979 внесено зміни до Порядку № 167 і врегульовано питання:

уточнення дати, до якої планується проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії;

наукових публікацій, які розкривають основний зміст дисертації;

удосконалення процедури проведення попередньої експертизи дисертації здобувача ступеня доктора філософії;

можливості проведення засідання ради з використанням засобів відеозв'язку в режимі реального часу;

уточнення суб'єктів, до яких передається примірник дисертації.

Постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 608 внесено зміни до Порядку № 167 щодо:

розв'язання проблеми приведення актів Кабінету Міністрів України у відповідність до Закону України від 30 березня 2021 року № 1369-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання окремих питань присудження наукових ступенів та ліцензування освітньої діяльності»;

організації роботи суб'єктів атестації наукових кадрів.

Цією постановою затверджено іншу назву Порядку проведення експерименту і встановлено, що присудження ступеня доктора філософії відповідно до затвердженого цією постановою **Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії** відбувається з 1 липня до 31 грудня 2021 року.

Прийняття цієї постанови дало змогу зняти соціальну напругу і забезпечити безперервність присудження ступеня доктора філософії здобувачам та одержання ними відповідних дипломів.

Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266 затверджено перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (далі – перелік № 266), що передбачено пунктом 7 частини першої статті 13 Закону України «Про вищу освіту».

Відомчі нормативно-правові акти

Наказ Міністерства освіти і науки України від 22 квітня 2019 року № 533 «Про затвердження форм документів атестаційної справи здобувача ступеня доктора філософії», який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 8 травня 2019 р. за № 474/33445.

Відповідно до пункту 27 Порядку № 167, затверджено форми таких документів атестаційної справи здобувача ступеня доктора філософії:

обкладинки атестаційної справи здобувача;

супровідного листа;

рішення ради про присудження ступеня доктора філософії;

реєстраційної картки присутності голови та членів ради.

Наказ Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року № 759 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40», який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 червня 2019 р. за № 640/33611.

Відповідно до пункту 10 Порядку № 167, дисертації здобувачів, які здобувають ступінь доктора філософії відповідно до Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, оформлюються відповідно до Вимог до оформлення дисертації, затверджених наказом від 12 січня 2017 року № 40, а обсяг дисертації може встановлюватися освітньо-науковою програмою закладу вищої освіти (наукової установи) відповідно до специфіки відповідної галузі знань та/або спеціальності.

Наказ Міністерства освіти і науки Україно від 25 січня 2021 року № 102 «Про затвердження форм документів про вищу освіту (наукові ступені) а додатка до них, зразка академічної довідки», який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29 січня 2021 р. за № 122/35744.

Відповідно до пункту 8 частини першої статті 13 Закону України «Про вищу освіту», затверджено, зокрема:

- форму диплома доктора філософії;
- форму додатка до диплома європейського зразка;
- зразок академічної довідки.

Наказом Міністерства освіти і науки Україно від 1 лютого 2021 року № 132 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 25 січня 2021 року № 102», зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 16 лютого 2021 р. за № 199/35821, зразок академічної довідки викладено у новій редакції.

Таблиця відповідності Переліку наукових спеціальностей, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1057, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 вересня 2011 року за № 1133/19871 (Перелік 2011), та Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Перелік 2015), яка затверджена пунктом 3 наказу Міністерства освіти і науки України від 6 листопада 2015 року № 1151 «Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 25 листопада 2015 р. за № 1460/27905.

Акти розпорядчого характеру

Наказом Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2019 року № 1232 «Про організацію роботи щодо проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» прийнято рішення забезпечити доведення до відома закладів вищої освіти (наукових установ) інформації про затвердження рішень спеціалізованих вчених рад про присудження ступеня доктора філософії та щодо видачі ними дипломів доктора філософії з відповідними номерами.

Розробки інструктивно-методичного, інформаційного характеру. Інструктивний лист від 31 липня 2019 року № 1/9-492 «Про окремі питання реалізації Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» щодо подання документів до МОН.

Інструктивний лист від 30 жовтня 2019 року № 1/11-9518 «Щодо застосування наказу Міністерства освіти і науки України від 23 вересня 2021 року № 1220 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» про застосування нормативно-правових актів з опублікування наукових результатів дисертації, зокрема для здобувачів ступеня доктора філософії.

Спеціалізовані вчені ради з присудження ступеня доктора філософії. Відповідно до підпункту 6 пункту 2 Порядку № 167 спеціалізована вчена рада закладу вищої освіти (наукової установи) (далі - рада) – спеціалізована вчена рада, яка утворюється МОН з правом прийняття до розгляду та проведення разового

захисту дисертації особи, яка здобуває ступінь доктора філософії, з метою присудження їй зазначеного ступеня.

Вимоги до членів ради та її утворення регулюються підпунктами 5, 7 пункту 2 та пунктами 5 – 8 Порядку № 167.

Рада утворюється із спеціальності, з якої заклад вищої освіти (наукова установа) має ліцензію на провадження освітньої діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти.

Рада утворюється у складі голови та членів ради - двох рецензентів і двох опонентів.

Рецензент – особа, яка є штатним працівником закладу вищої освіти (наукової установи), де утворюється рада, та має науковий ступінь і є компетентним вченим з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача.

Опонент – особа, яка не є штатним працівником закладу вищої освіти (наукової установи), де утворюється рада, та має науковий ступінь і є компетентним вченим з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача. Компетентність вченого підтверджується присудженням йому науковим ступенем з відповідної галузі знань (науки) та/або спеціальності або присвоєним йому вченим званням за відповідною кафедрою (спеціальністю) та/або науковими публікаціями з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача.

Вчений, який пропонується до складу ради, повинен мати не менше трьох наукових публікацій, опублікованих за останні п'ять років, за науковим напрямом, за яким підготовлено дисертацію здобувача, з яких не менше однієї публікації у виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus та/або Web of Science Core Collection. До таких публікацій зараховуються монографії, розділи монографій, статті у періодичних наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, затвердженого МОН, або у періодичних наукових виданнях інших держав.

У складі ради не менше трьох вчених повинні мати ступінь доктора наук (голова ради, один з рецензентів, один з опонентів). Вчений може бути включений до складу ради не раніше ніж через п'ять років після здобуття ступеня доктора філософії (кандидата наук).

Голова та члени ради забезпечують високий рівень вимогливості під час розгляду дисертацій, проведення їх захисту та прийняття радою обґрунтованих рішень.

Один вчений може бути головою (членом) не більше восьми рад протягом календарного року.

Атестація здобувачів ступеня доктора філософії. Атестація здобувача ступеня доктора філософії здійснюється на предмет дотримання вимог, передбачених пунктами 9 – 12 Порядку № 167.

Здобувач повинен підготувати дисертацію, опублікувати основні наукові результати у наукових публікаціях, набути теоретичні знання, уміння, навички та відповідні компетентності.

Дисертація подається у вигляді спеціально підготовленої кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису, виконується здобувачем особисто, повинна містити наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні та/або експериментальні результати проведених здобувачем досліджень, що мають істотне значення для певної галузі знань та підтверджуються документами, які засвідчують проведення таких досліджень, а також свідчити про особистий внесок здобувача в науку та характеризуватися єдністю змісту.

Основні наукові результати дисертації повинні бути висвітлені не менше ніж у трьох наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації. До таких наукових публікацій зараховуються:

не менше однієї статті в періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача. До такої публікації може прирівнюватися публікація у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «А», або в закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus;

статті в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б» (замість однієї статті може бути зараховано монографію або розділ монографії, опублікованої у співавторстві).

Наукова публікація у виданні, віднесеному до першого – третього квартилів (Q 1 – Q 3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports, прирівнюється до двох публікацій, які зараховуються відповідно до абзацу першого цього пункту.

Виявлення радою порушення академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) (далі – академічна доброчесність) в дисертації та/або наукових публікаціях, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, є підставою для відмови у присудженні ступеня доктора філософії без права її повторного захисту.

Публічний захист дисертації регулюється пунктами 21 – 25 Порядку № 167.

Публічний захист дисертації проводиться на засіданні ради (із можливістю використання засобів відеозв'язку в режимі реального часу). Захист дисертації повинен мати характер відкритої наукової дискусії, в якій зобов'язані взяти участь голова та члени ради, а також за бажанням присутні на засіданні.

У ході засідання рада встановлює рівень набуття здобувачем теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, що дало йому можливість одержати нові науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати проведених ним досліджень та розв'язати конкретне наукове завдання у відповідній галузі знань, та оволодіння здобувачем методологією наукової та педагогічної діяльності.

1.2. Освітньо-наукова програма 053 «Психологія»

Нові виклики для психології, зумовлені сучасним політичним, економічним, соціальним контекстом України, змушують практиків, роботодавців, науковців, освітян формувати нові підходи до організації праці, розвитку нових послуг, змісту й форм освіти, наукових досліджень. Необхідним наразі є узгодження між основними стейкхолдерами базових компетентностей, затребуваних на ринку праці, формування яких мало би забезпечуватися освітніми закладами, які готують фахівців із психології. Особливо нагальною є ця потреба для докторських (PhD) програм із психології, що активно почали створюватися в Україні з 2016 року⁵.

ОНП «ПСИХОЛОГІЯ»: зміст та структура. (<http://surl.li/bcwla>)

ОНП «Психологія» в УДПУ імені Павла Тичини започаткована у 2016 р.

Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти.

НРК України – 8 рівень, FQ-ЕНЕА – третій цикл, QF-LLL – 8 рівень

Спеціальність 053 Психологія. Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Освітня кваліфікація: доктор філософії з психології.

Обсяг освітньо-наукової програми:

- освітня складова – 60 кредитів ЄКТС;
- наукова складова (передбачає проведення здобувачем вищої освіти власного наукового дослідження під керівництвом наукового керівника та оформлення його результатів у вигляді дисертації).

Особливість цієї програми полягає у тому, що:

- дослідницька практика здобувачів узгоджується з потенційними сферами їхньої професійної діяльності;
- дослідницькі інтереси здобувачів – з актуальними викликами у сфері практичної психології та місією Університету;
- забезпечує професійну підготовку докторів філософії для центрального регіону України.

Здобувачі ОНП – активно залучені до науково-дослідної роботи, викладацької діяльності, академічного менторства, проєктної, міжнародної діяльності факультету. Зміст підготовки, унікальний набір обов'язкових і вибіркового ОК, пов'язаних з напрямом дослідження, забезпечує набуття відповідних компетентностей і отримання результатів навчання. Усе це сприяє формуванню мотивації до здобуття ступеня доктора філософії та гарантує високу якість підготовки фахівців третього (освітньо-наукового) рівня зі спеціальності 053. Психологія.

Освітньо-наукова програма «Психологія» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти розроблена на підставі:

Закону України «Про освіту» (2017, зі змінами); Закону України «Про вищу освіту» (2014, зі змінами); Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015, зі змінами); Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання окремих питань присудження наукових

ступенів та ліцензування освітньої діяльності» (від 30.03.2021 № 1369-IX);

Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою КМУ № 261 від 23.03.2016 р. (зі змінами, Постанова КМУ № 283 від 03.04.2019 р.);

Статуту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2021); Стратегії розвитку УДПУ на 2021-2025 рр. (2021); Положення про організацію освітнього процесу в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (нова редакція) (2021); Положення про освітні програми в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (2021); Положення про аспірантуру Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (від 21 червня 2016 р., зі змінами); Національної рамки кваліфікацій (постанова КМУ № 1341 від 23.11.2011 у редакції від 25.06.2020 № 519); «Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти» (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2017 р. № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 30.04.2020 р. № 584); професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» (наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.03.2021 № 610) та інших нормативних актів.

Освітньо-наукова програма розроблена робочою групою кафедри психології факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Мета освітньо-наукової програми.

Підготувати фахівців для практичної та науково-дослідницької роботи у галузі академічної і прикладної психології з глибокими знаннями проблем сучасної психології та навичками організації психологічної практики, здатних здійснювати теоретико-методологічне узагальнення та глибоке переосмислення наявних знань з психології через наукову діяльність та професійну практику

Предметна область. Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 053 Психологія (згідно Міжнародного стандарту класифікації освіти: 0313 Psychology)

Об'єкти вивчення та діяльності: процеси становлення і розвитку особистості в онтогенезі та їхня гармонізація; дослідження джерел, рушійних сил, закономірностей і психологічних механізмів психічного розвитку людини.

Цілі навчання (очікуване застосування набутих компетентностей): формування у здобувачів здатності до наукового пошуку, організації, проведення та презентації наукових досліджень з метою розв'язання складних спеціалізованих завдань і практичних проблем у галузі психології та практичної реалізації місії служіння людині, громаді, суспільству.

Теоретичний зміст предметної області (поняття, концепції, принципи та їхнє використання для пояснення фактів та прогнозування результатів) - знання: із соціально-гуманітарних і фундаментальних дисциплін професійної підготовки в обсязі, необхідному для вирішення науково-дослідницьких завдань; загальних теорій та сучасних психологічних концепцій; чинних законодавчих актів і нормативних документів; специфіки комунікацій у професійній сфері, наукового спілкування, основ наукового спілкування іноземною мовою.

Методи, методики та технології, якими має оволодіти здобувач вищої освіти для застосування на практиці: методи збору та обробки науководослідного

матеріалу; методи наукових психологічних досліджень; методи статистичної обробки та аналізу результатів наукових психологічних досліджень, методики надання психологічної допомоги.

Інструменти та обладнання: бібліотечні ресурси та технології, репозитарій, програмне забезпечення для підтримки дистанційного навчання

Особливість цієї програми полягає у тому, що:

- дослідницька практика здобувачів узгоджується з потенційними сферами їхньої професійної діяльності;
- дослідницькі інтереси здобувачів – з актуальними викликами у сфері практичної психології та місією Університету;
- забезпечує професійну підготовку докторів філософії для центрального регіону України.

Освітня складова програми (60 кредитів) реалізується упродовж чотирьох семестрів, охоплює обов'язкові дисципліни (забезпечують здобуття глибинних знань із спеціальності, оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями, набуття універсальних навичок дослідника, здобуття мовних компетентностей), практику (дослідницьку, науково-педагогічну) та дисципліни вільного вибору здобувача вищої освіти.

Теоретична, практична підготовка та робота над дисертаційним дослідженням охоплюють перші два роки навчання, наступні два роки – виключно виконання наукової складової освітньо-наукової програми.

Наукова складова освітньо-наукової програми передбачає проведення здобувачем вищої освіти власного наукового дослідження під керівництвом наукового керівника та оформлення його результатів у вигляді дисертації.

Наукова складова передбачає такі види діяльності:

- проведення наукового дослідження та оформлення дисертації;
- оприлюднення результатів наукового дослідження (опублікування наукових статей, участь у конференціях)
- підсумкова атестація (захист дисертації) .

Науково-дослідна робота здобувача освітнього ступеня доктора філософії зі спеціальності «Психологія» виконується у межах теми дисертаційної роботи та є основним компонентом освітньо-наукової програми підготовки здобувачів.

За цей час здобувач освітнього ступеня доктора філософії навчається самостійно здійснювати науковий пошук, збирати та аналізувати джерельну базу дослідження, формулювати наукове завдання дослідження, обирати адекватні методи теоретичного й експериментального дослідження, проводити дослідницьку діяльність на всіх його етапах, обробляти дані та використовувати їх для перевірки основної гіпотези дослідження.

Науково-дослідна робота виконується під керівництвом наукового керівника, який має право корегувати процес дослідження, несе відповідальність за підготовку здобувача освітнього ступеня доктора філософії у визначеній галузі наук про освіту та своєчасну реалізацію ним етапів дисертаційної роботи, її якість.

Стан готовності дисертації до попереднього обговорення визначається науковим керівником (або консенсусним рішенням двох керівників). Обов'язковою умовою

допуску до попереднього захисту є успішне виконання здобувачем вищої освіти ступеня доктора філософії його індивідуального навчального плану, індивідуального плану наукової роботи та перевірка дисертації на текстові запозичення (програма Unicheck).

Державна атестація аспірантів, які навчаються в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, здійснюється на основі аналізу успішності навчання, оцінювання якості розв'язання випускниками аспірантури задач діяльності, що передбачені освітньо-науковою програмою.

Усі аспіранти незалежно від форми навчання, зобов'язані відвідувати аудиторні заняття і проходити усі форми поточного та підсумкового видів контролю, передбачених навчальним планом та освітньо-науковою програмою аспірантури вищого закладу освіти.

Індивідуальний план наукової роботи є обов'язковим до виконання здобувачем відповідного ступеня і використовується для оцінювання успішності виконання ним запланованої наукової роботи. Відставання від передбачених індивідуальним планом наукової роботи термінів виконання без обґрунтування об'єктивних і поважних причин може бути підставою для ухвалення вченою радою вищого закладу освіти рішення про відрахування аспіранта на підставі невиконання ним навчального плану відповідної освітньо-наукової програми. Рішення вченої ради про відрахування аспіранта вводиться в дію наказом керівника вищого закладу освіти відповідно до закону.

Атестація наукової складової освітньо-наукової програми (захист дисертації) здійснюється спеціалізованою вченою радою. Атестація освітньої складової здійснюється відповідно до навчального плану освітньо-наукової програми, після закінчення якої аспірантові вищий заклад освіти видає академічну довідку, де зазначається назва дисциплін, обсяг кредитів ЄКТС за кожною дисципліною та відповідні оцінки. На підставі цієї довідки спеціалізовані вчені ради готують додаток до диплома доктора філософії європейського зразка.

Періодичні фахові наукові видання України Спеціальність 053 Психологія (категорія Б)

1. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Психологія» Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
<http://univ.kiev.ua/ua/science/journals/bulletin-knu-psychology>
2. Вісник Національного авіаційного університету. Серії: Педагогіка, Психологія Національний авіаційний університет.
<https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP>
3. Вісник Одеського національного університету. Психологія Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.
<http://psysocwork.onu.edu.ua/old/about>
4. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології» Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Інститут психології ім.Г. С. Костюка НАПН України. <http://journals.uran.ua/index.php/2227-6246>
5. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 12. Психологічні

науки Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
<https://sj.npu.edu.ua/index.php/pn/about>

6. Вісник Національного університету оборони України: збірник наукових праць. Київ : НУОУ <https://nuou.org.ua/nauka/svr/npub/v-nuou/>

7. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки» <http://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj>

8. Психологічний часопис : збірник наукових праць. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України <http://psychology-naes-ua.institute/>

9. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. <http://psych.vernadskyjournals.in.ua/archive>

10. Науковий журнал з соціології та психології «Габітус». <http://habitus.od.ua/>

11. Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди "Психологія" <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/psychology>

12. Вісник Одеського національного університету: зб. наук. пр., Серія: Психологія. <http://psysocwork.onu.edu.ua/old>

13. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: психологія <https://periodicals.karazin.ua/psychology>

14. Збірник наукових праць Державної прикордонної служби України. Серія : психологічні науки. Хмельницький.
<http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk>

15. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія». <https://psj.oa.edu.ua/>

16. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія. <https://pp-msu.com.ua/uk>

РОЗДІЛ 2

ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ТА ЗАХИСТУ ДИСЕРТАЦІЇ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 ПСИХОЛОГІЯ

2.1. Рекомендації щодо підготовки та захисту дисертації доктора філософії

Нормативні документи, що регулюють підготовку та захист дисертації. Відповідно до Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою КМУ № 261 від 23.03.2016 р. (зі змінами, Постанова КМУ № 283 від 03.04.2019 р.) встановлено такі вимоги до підготовки дисертації:

п. 9. Підготовка в аспірантурі передбачає виконання особою відповідної освітньо-наукової закладу вищої освіти за певною спеціальністю та проведення власного наукового дослідження. Невід'ємною складовою освітньо-наукової програми аспірантури є підготовка та публікація наукових статей.

п. 10. Аспіранти проводять наукові дослідження згідно з індивідуальним планом наукової роботи, в якому визначаються зміст, строки виконання та обсяг наукових робіт, а також запланований строк захисту дисертації протягом строк у підготовки в аспірантурі.

Індивідуальний план наукової роботи погоджується здобувачем з його науковим керівником та затверджується вченою радою закладу вищої освіти протягом двох місяців з дня зарахування здобувача до закладу вищої освіти.

Індивідуальний план наукової роботи є обов'язковим до виконання здобувачем ступеня «доктора філософії» і використовується для оцінювання успішності запланованої наукової роботи.

Невиконання індивідуального плану наукової роботи або порушення строків виконання індивідуального плану наукової роботи без поважних причин, передбачених законодавством, може бути підставою для ухвалення вченою радою закладу вищої освіти рішення про відрахування аспіранта.

Особа, яка раніше навчалася в аспірантурі за державним (регіональним) замовленням і не захистилася або була відрахована з неї достроково, має право на повторний вступ до аспірантури за державним (регіональним) замовленням лише за умови відшкодування коштів, витрачених на її підготовку, у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку.

п. 11. Підготовка в аспірантурі завершується наданням висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Здобувачі мають право на вибір спеціалізованої вченої ради.

п. 12. Аспірант, який захистився до закінчення строку підготовки в аспірантурі, має право за власним вибором: отримати одноразову виплату в сумі залишку стипендії, передбаченої у бюджеті закладу вищої освіти на відповідний

календарний рік, та за власною заявою бути відрахованим з аспірантури; отримати за власною заявою оплачувану академічну відпустку на строк, що залишився до завершення нормативного строку підготовки в аспірантурі.

Якщо аспірант захистив дисертацію на другому чи третьому році підготовки в аспірантурі та був обраний за конкурсом на відповідну посаду наукового (науково-педагогічного) працівника в такому закладі вищої освіти, то загальна сума залишку стипендії нараховується йому як щомісячна надбавка до заробітної плати.

Також п. 15 цього нормативного документа регламентовано основні обов'язки аспіранта:

- дотримуватися принципів академічної доброчесності, морально-етичних норм і стандартів поведінки дослідників у відповідній галузі (професії), встановлених закладом вищої освіти;

- виконувати індивідуальний план наукової роботи та систематично звітувати про хід його виконання на засіданні кафедри, відділу аспірантури та докторантури закладу вищої освіти, який уповноважений для цього його вченою радою;

- подати до спеціалізованої вченої ради свої наукові досягнення у вигляді дисертації.

Згідно з науковою складовою підготовки аспірантів п. п. 29, 30 цього порядку визначено, що наукова складова освітньо-наукової програми передбачає проведення власного наукового дослідження під керівництвом одного або двох наукових керівників та оформлення його результатів у вигляді дисертації. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії є самостійним розгорнутим дослідженням, що пропонує розв'язання актуального наукового завдання в певній галузі знань або на межі кількох галузей, результати якого становлять оригінальний внесок у суму знань відповідної галузі (галузей) та оприлюднені у відповідних публікаціях. Наукова складова освітньо-наукової програми оформляється у вигляді індивідуального плану наукової роботи аспіранта і є невід'ємною частиною навчального плану аспірантури.

Атестація здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії здійснюється постійно діючою або разовою спеціалізованою вченою радою на підставі публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації. Стан готовності дисертації аспіранта до захисту визначається науковим керівником (або консенсусним рішенням двох керівників). Обов'язковою умовою допуску до захисту є успішне виконання аспірантом його індивідуального навчального плану та індивідуального плану наукової роботи.

Якщо у закладі вищої освіти не функціонує постійно діюча спеціалізована вчена рада з відповідної спеціальності, вчена рада такого закладу може утворити разову спеціалізовану вчену раду з відповідної спеціальності та подати до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти документи для її акредитації або звернутися з клопотанням про прийняття дисертації до захисту до

іншого закладу вищої освіти (наукової установи), де функціонує постійно діюча спеціалізована вчена рада з відповідної спеціальності¹⁸.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» затверджено: вимоги до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук; вимоги до опублікованої монографії, що пожається на здобуття наукових ступенів доктора і кандидат наук.

Також наказом встановлено, що основні наукові результати дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук має бути висвітлено не менше ніж у трьох наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації. До таких наукових публікацій належать:

- щонайменше одна стаття у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача;

- статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (замість однієї статті може бути зараховано монографію або розділ монографії, опублікованої у співавторстві).

Наукова публікація у виданні, віднесеному до першого – третього квартилів (Q1 - Q3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports, прирівнюється до двох публікацій.

Відповідно до вимоги до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, визначено, що:

1. Наукові публікації зараховуються за темою дисертації у разі дотримання таких умов:

- обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до мети статті (поставленого завдання) та висновків;

- опублікування статей у наукових фахових виданнях, які на дату їх опублікування внесено до Переліку наукових фахових видань України, затвердженого в установленому законодавством порядку;

- опублікування не більше ніж однієї статті в одному випуску (номері) наукового видання;

- опублікування статей у наукових періодичних виданнях інших держав з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача, за умови повноти викладу матеріалів дисертації, що визначає спеціалізована вчена рада.

2. Зарахування статей, опублікованих у наукових періодичних виданнях інших держав з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача, покладається на спеціалізовану вчену раду за умови відповідності такого видання тематичній спрямованості з певної галузі науки (знань), спеціалізації видання, наявності у складі редколегії фахівців з відповідної галузі науки (знань), за якою планується захист дисертації; наявності активного ISSN-номера видання;

¹⁸ Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р № 261. (зі змінами, Постанова КМУ № 283 від 03.04.2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text>

наявності процедури рецензування публікацій та дотримання виданням редакційної етики.

3. За темою дисертації не зараховуються наукові публікації, у яких повторюються наукові результати, опубліковані раніше в інших наукових публікаціях, що вже зараховані за темою дисертації.

4. До статей у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача, прирівнюються публікації у наукових виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України, або у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus.

5. За відповідність змісту публікацій та конкретного особистого внеску здобувача (у разі опублікування наукових праць у співавторстві) результатам дисертації несе відповідальність спеціалізована вчена рада, яка встановлює, чи були основні результати, винесені на захист, вже захищені співавторами наукових праць здобувача.

Відповідно до вимог до опублікованої монографії, що подається на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, визначено, що:

1. Опублікована монографія, що подається на здобуття наукового ступеня доктора або кандидата наук, має:

- бути надрукованою без співавторів;

- містити узагальнені результати наукових досліджень автора, опубліковані раніше в наукових працях, у кількості відповідно до підпункту 1 пункту 2 наказу Міністерства освіти і науки України від 23 вересня 2019 року № 1220 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» - для здобувачів наукового ступеня доктора наук та у кількості відповідно до підпункту 2 пункту 2 - для здобувачів наукового ступеня кандидата наук;

- для здобуття наукового ступеня кандидата наук мати обсяг основного тексту у галузі гуманітарних та суспільних наук не менше ніж вісім авторських аркушів, у галузі природничих і технічних наук - не менше ніж шість авторських аркушів;

- містити відомості про рецензентів - не менше ніж двох докторів наук, компетентних вчених з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача;

- містити інформацію про рекомендації до друку вченою радою закладу вищої освіти (наукової установи);

- випускатися накладом не менше ніж 50 примірників;

- мати міжнародний стандартний номер книги ISBN;

- надсилатися до фондів бібліотек відповідно до додатка до постанови Кабінету Міністрів України від 10 травня 2002 року № 608 «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів»;

- бути оформленою з дотриманням вимог державних стандартів України.

2. З метою ознайомлення наукової громадськості з монографією здобувача наукового ступеня на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти (наукової

установи) спеціалізована вчена рада не пізніше ніж за три календарні дні від дати прийняття дисертації (виконаної як монографія) до розгляду у розділі, в якому міститься інформація про роботу ради, розміщує в режимі читання примірник цієї монографії в електронному вигляді¹⁹.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про присудження ступеня доктора філософії» № 167 від 6 березня 2019 р. визначено, що проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії відбуватиметься з 1 липня до 31 грудня 2021 р.. відповідно до затвердженого Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії цією є Постановою. Здобувачі, яким присуджено ступінь доктора філософії відповідно до затвердженого цією постановою Тимчасового порядку, одержують дипломи доктора філософії державного зразка.

Тимчасовий порядок присудження доктора філософії (2019) регулює питання з присудження ступеня доктора філософії спеціалізованими вченими радами закладів вищої освіти (наукових установ), встановлення вимог до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, утворення спеціалізованих вчених рад закладів вищої освіти (наукових установ) та скасування їх рішень.

У цьому Тимчасовому порядку терміни вживаються у такому значенні:

- 1) атестаційна справа здобувача – справа, яка формується з документів, пов'язаних з атестацією здобувача, згідно із встановленим переліком;
- 2) атестація здобувача – комплекс послідовних експертних дій щодо оцінки наукового рівня дисертації та наукових публікацій здобувача, встановлення рівня набуття здобувачем теоретичних знань, умінь, навичок та відповідних компетентностей з метою державного визнання рівня наукової кваліфікації здобувача шляхом присудження йому наукового ступеня;
- 3) голова спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти (наукової установи) (далі – голова ради) – штатний науково-педагогічний (науковий) працівник закладу вищої освіти (наукової установи), де утворюється рада, який має науковий ступінь доктора наук;
- 4) здобувач ступеня доктора філософії (далі – здобувач) – особа, яка навчається у закладі вищої освіти (науковій установі) на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти з метою здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань та/або спеціальності;
- 5) опонент – особа, яка не є штатним працівником закладу вищої освіти (наукової установи), де утворюється рада, та має науковий ступінь і є компетентним вченим з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача. Компетентність вченого підтверджується присудженням йому науковим ступенем з відповідної галузі знань (науки) та/або спеціальності або присвоєним йому вченим званням за відповідною кафедрою (спеціальністю) та/або науковими публікаціями з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача;

---

¹⁹ Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук: Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.09.2019 р. № 1220. UR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1086-19#Text>

б) спеціалізована вчена рада закладу вищої освіти (наукової установи) (далі - рада) – спеціалізована вчена рада, яка утворюється МОН з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації особи, яка здобуває ступінь доктора філософії, з метою присудження їй зазначеного ступеня;

7) рецензент – особа, яка є штатним працівником закладу вищої освіти (наукової установи), де утворюється рада, та має науковий ступінь і є компетентним вченим з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача.

У цьому Тимчасовому порядку термін “близькі особи” вживається у значенні, наведеному у Законі України “Про запобігання корупції”.

Відповідно до п.3 цього Порядку ступінь доктора філософії присуджується радою в результаті успішного виконання здобувачем відповідної освітньо-наукової програми та за результатами публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації.

Здобуття ступеня доктора філософії передбачає набуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв’язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Ступінь доктора філософії здобувається на основі ступеня магістра (спеціаліста). Ступінь доктора філософії з галузі знань та/або спеціальності медичного та ветеринарного спрямування присуджується здобувачу, який має відповідно вищу медичну або ветеринарну освіту, що відповідає другому (магістерському) рівню вищої освіти.

У п.4. визначено, що документом, який засвідчує присудження ступеня доктора філософії, є диплом доктора філософії державного зразка, що видається закладом вищої освіти (науковою установою) після затвердження атестаційною колегією МОН рішення ради.

Утворення ради регламентується п.5 цього Порядку. Рада утворюється із спеціальності, з якої заклад вищої освіти (наукова установа) має ліцензію на провадження освітньої діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти.

Заклад вищої освіти (наукова установа), в якому здобувач виконав освітньо-наукову програму, подає МОН клопотання про утворення ради. Таке клопотання заклад вищої освіти (наукова установа) може подавати також щодо дисертації здобувача, який виконав освітньо-наукову програму в іншому закладі вищої освіти (науковій установі).

У закладі вищої освіти (науковій установі) може утворюватися структурний підрозділ, однією з функцій якого є забезпечення діяльності рад. В іншому разі такі повноваження покладаються на працівника закладу вищої освіти (наукової установи).

Якщо здобувач виконав освітньо-наукову програму, окремі елементи якої, крім закладу вищої освіти, забезпечуються і науковою установою, рада може утворюватися в одному із зазначених суб’єктів підготовки з можливим

залученням до складу ради вченого, який є штатним працівником іншого суб'єкта підготовки, як рецензента з урахуванням вимог цього Тимчасового порядку до кваліфікації такого вченого.

МОН протягом місяця з дати надходження клопотання приймає рішення про утворення ради, про що видається відповідний наказ.

Контроль за діяльністю рад здійснює МОН.

У п.6. визначено, що рада утворюється у складі голови та членів ради - двох рецензентів і двох опонентів. Голова ради забезпечує дотримання вимог законодавства під час функціонування ради. Головою ради не може бути призначено: наукового керівника здобувача; керівника (заступника керівника) закладу вищої освіти (наукової установи), в якій утворюється рада; співавтора наукових публікацій здобувача; рецензента монографії здобувача; близьких осіб здобувача.

Опоненти не можуть бути співробітниками одного закладу вищої освіти (наукової установи). Опонентами можуть бути іноземні вчені з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача.

Вчений, який пропонується до складу ради, повинен мати не менше трьох наукових публікацій, опублікованих за останні п'ять років, за науковим напрямком, за яким підготовлено дисертацію здобувача, з яких не менше однієї публікації у виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus та/або Web of Science Core Collection. До таких публікацій зараховуються монографії, розділи монографій, статті у періодичних наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, затвердженого МОН, або у періодичних наукових виданнях інших держав.

Рецензентом або опонентом не може бути призначено близьких осіб здобувача, його наукового керівника та співавтора будь-якої наукової публікації здобувача.

Близькі особи керівника закладу вищої освіти (наукової установи) з метою захисту дисертації звертаються до іншого закладу вищої освіти (наукової установи) для утворення ради.

Один вчений може бути головою (членом) не більше восьми рад протягом календарного року.

Голова та члени ради мають рівні права під час захисту дисертації здобувачем.

Якщо один із членів ради не може взяти участі у засіданні ради, заклад вищої освіти (наукова установа) надсилає МОН клопотання про зміну складу ради. МОН протягом місяця з дати надходження клопотання приймає рішення про зміну складу ради, про що видається відповідний наказ.

Оплата праці голови та членів ради і відшкодування витрат на відрядження опонентів здійснюються відповідно до законодавства, що регулює оплату праці голови та членів екзаменаційної комісії закладу вищої освіти та відшкодування витрат на відрядження членів екзаменаційної комісії, призначених з інших міст.

П.7. цього Порядку регламентує, що у складі ради не менше трьох вчених повинні мати ступінь доктора наук (голова ради, один з рецензентів, один з

опонентів). Вчений може бути включений до складу ради не раніше ніж через п'ять років після здобуття ступеня доктора філософії (кандидата наук).

Голова та члени ради забезпечують високий рівень вимогливості під час розгляду дисертацій, проведення їх захисту та прийняття радою обґрунтованих рішень.

8. Для утворення ради відповідно до п.8. цього Порядку заклад вищої освіти (наукова установа) подає МОН:

- клопотання про утворення ради з відповідним обґрунтуванням та інформуванням про наявність належних умов для функціонування ради;
- персональний склад ради із зазначенням прізвища, імені, по батькові, місця основної роботи та наукових публікацій відповідно до абзацу десятого пункту 6 цього Порядку;
- копії дипломів про наукові ступені, атестатів про вчене звання голови та членів ради.

Якщо підготовка здобувача здійснювалася відповідно до угоди між вітчизняним та іноземним закладами вищої освіти (науковими установами), рада може утворюватися на базі одного із зазначених суб'єктів підготовки. У разі коли рада утворюється на базі закладу вищої освіти (наукової установи) України, утворення такої ради здійснюється відповідно до цього Тимчасового порядку. Працівник іноземного закладу вищої освіти, що був стороною зазначеної угоди, може бути рецензентом щодо дисертації здобувача. На базі іноземного закладу вищої освіти (наукової установи) рада утворюється відповідно до законодавства іноземної держави.

Основні вимогами до рівня наукової кваліфікації здобувача визначено п.9.: здобувач повинен підготувати дисертацію, опублікувати основні наукові результати у наукових публікаціях, набути теоретичні знання, уміння, навички та відповідні компетентності.

Згідно з п.10. дисертація подається у вигляді спеціально підготовленої кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису, виконується здобувачем особисто, повинна містити наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні та/або експериментальні результати проведених здобувачем досліджень, що мають істотне значення для певної галузі знань та підтверджуються документами, які засвідчують проведення таких досліджень, а також свідчити про особистий внесок здобувача в науку та характеризуватися єдністю змісту.

Вимоги щодо оформлення дисертації встановлюються МОН. Освітньо-наукова програма закладу вищої освіти (наукової установи) може встановлювати максимальний та/або мінімальний обсяг основного тексту дисертації відповідно до специфіки відповідної галузі знань та/або спеціальності.

У п.11. визначено, що основні наукові результати дисертації повинні бути висвітлені не менше ніж у трьох наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації. До таких наукових публікацій зараховуються:

- не менше однієї статті в періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію

здобувача. До такої публікації може прирівнюватися публікація у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії “А”, або в закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus;

- статті в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії “Б” (замість однієї статті може бути зараховано монографію або розділ монографії, опублікованої у співавторстві).

Наукова публікація у виданні, віднесеному до першого - третього квартилів (Q 1 - Q 3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports, прирівнюється до двох публікацій, які зараховуються відповідно до абзацу першого цього пункту.

Наукові публікації зараховуються за темою дисертації з дотриманням таких умов:

- обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до мети статті (поставленого завдання) та висновків;

- опублікування статей у наукових фахових виданнях, які на дату їх опублікування внесені до переліку наукових фахових видань України, затвердженого в установленому законодавством порядку;

- опублікування статей у наукових періодичних виданнях інших держав з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача, за умови повноти викладу матеріалів дисертації, що визначається радою;

- опублікування не більше ніж однієї статті в одному випуску (номері) наукового видання.

За темою дисертації не зараховуються наукові публікації, в яких повторюються наукові результати, опубліковані раніше в інших наукових публікаціях, що вже зараховані за темою дисертації.

Згідно з п.12. якщо в дисертації використано ідеї або розробки, що належать співавторам, разом з якими здобувач має спільні наукові публікації та документи про проведення дисертаційних досліджень, здобувач повинен відзначити такий факт у дисертації з обов'язковим зазначенням особистого внеску в такі публікації та документи.

Здобувач засвідчує власним підписом на титульній сторінці дисертації, що подані до захисту наукові досягнення є його власним напрацюванням і всі запозичені ідеї, наукові результати, цитати супроводжуються належними посиланнями на їх авторів та джерела опублікування.

Виявлення радою порушення академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) (далі - академічна доброчесність) в дисертації та/або наукових публікаціях, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, є підставою для відмови у присудженні ступеня доктора філософії без права її повторного захисту.

У п.13. зазначено, що після завершення здобувачем відповідної освітньо-наукової програми науковий керівник (керівники) здобувача готує (готують) висновок з оцінкою його роботи у процесі підготовки дисертації та виконання індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану

(далі - висновок наукового керівника (керівників). Науковий керівник (керівники) забезпечує (забезпечують) належне та своєчасне виконання своїх обов'язків.

Якщо науковий керівник (керівники) відмовляється (відмовляються) підготувати висновок, здобувач звертається з письмовою заявою до вченої ради закладу вищої освіти (наукової установи) про надання висновку структурного підрозділу, де здійснювалася підготовка здобувача. Вчена рада закладу вищої освіти (наукової установи) доручає відповідному структурному підрозділу розглянути таку заяву. Відповідний структурний підрозділ протягом місяця з дня надходження заяви розглядає подані здобувачем документи щодо завершення його підготовки і проводить засідання, яке вважається правоможним, якщо в ньому взяли участь не менш як дві третини складу відповідного структурного підрозділу. На засіданні відповідного структурного підрозділу заслуховується наукова доповідь здобувача і шляхом відкритого голосування простою більшістю голосів присутніх на засіданні наукових (науково-педагогічних) працівників приймається рішення про надання/відмову в наданні такого висновку. У такому разі висновок підписує керівник відповідного структурного підрозділу. Якщо науковий керівник є керівником структурного підрозділу, де здійснювалася підготовка здобувача, висновок структурного підрозділу підписує заступник керівника такого підрозділу.

Згідно з п.14 попередня експертиза дисертації проводиться, як правило, у закладі вищої освіти (науковій установі), де здійснювалася підготовка здобувача.

Для проведення попередньої експертизи здобувач звертається із письмовою заявою на ім'я голови вченої ради закладу вищої освіти (наукової установи), де здійснювалася підготовка здобувача, про проведення попередньої експертизи дисертації та надання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Якщо заклад вищої освіти (наукова установа), де здійснювалася підготовка здобувача, не може провести попередню експертизу дисертації здобувача, такий заклад (наукова установа) надсилає звернення до іншого закладу вищої освіти (наукової установи) із проханням розглянути заяву здобувача про проведення попередньої експертизи дисертації. У такому разі здобувач звертається із письмовою заявою на ім'я голови вченої ради зазначеного закладу вищої освіти (наукової установи) про проведення попередньої експертизи дисертації та надання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Заява здобувача передається до структурного підрозділу (кафедри, відділу, лабораторії) закладу вищої освіти (наукової установи), де здійснювалася підготовка здобувача, або до структурного підрозділу іншого закладу вищої освіти (наукової установи), визначеного для проведення попередньої експертизи дисертації.

Структурний підрозділ, де буде проводитися попередня експертиза дисертації, подає пропозиції вченій раді закладу вищої освіти (наукової установи) щодо призначення двох рецензентів, кандидатури яких пропонуються до складу ради.

До структурного підрозділу, де буде проводитися попередня експертиза дисертації, здобувач подає дисертацію, висновок наукового керівника (керівників) та академічну довідку про виконання відповідної освітньо-наукової програми. Зразок такої довідки затверджується МОН.

Керівник структурного підрозділу закладу вищої освіти (наукової установи), де проводиться попередня експертиза дисертації, за участю рецензентів організовує та проводить на базі такого структурного підрозділу фаховий семінар для апробації дисертації.

Рецензенти, розглянувши дисертацію та наукові публікації, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, а також за результатами фахового семінару готують висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Рецензенти забезпечують об'єктивність підготовленого ними висновку. У висновку, зокрема, зазначається інформація про відповідність дисертації вимогам, передбаченим пунктом 10 цього Тимчасового порядку, кількість наукових публікацій, повноту опублікування результатів дисертації та особистий внесок здобувача до всіх наукових публікацій, опублікованих із співавторами та зарахованих за темою дисертації. Для здобувачів з галузей знань “Біологія”, “Ветеринарна медицина” та “Охорона здоров'я” висновок повинен містити відомості щодо проведення біоетичної експертизи дисертаційних досліджень.

Попередня експертиза дисертації проводиться протягом двох місяців з дня надходження до закладу вищої освіти (наукової установи) письмової заяви здобувача щодо проведення такої експертизи.

У разі відмови (у письмовій формі) закладу вищої освіти (наукової установи) провести попередню експертизу та підготувати зазначений висновок здобувач має право звернутися до МОН для визначення подальшої процедури захисту дисертації.

Здобувач із поважних причин (за станом здоров'я, за сімейними обставинами) за власною заявою має право на проведення попередньої експертизи дисертації, надання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації та проведення захисту дисертації в раді протягом шести місяців після відрахування з аспірантури.

У п.15. визначено, що висновок наукового керівника (керівників) або структурного підрозділу (у двох примірниках) та висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації (у двох примірниках) видаються здобувачеві. Після цього забороняється вносити зміни до тексту дисертації.

У разі коли зазначені висновки є позитивними, здобувач подає заяву на ім'я голови вченої ради закладу вищої освіти (наукової установи) про формування складу ради для проведення захисту дисертації з метою присудження ступеня доктора філософії та подає засвідчені в установленому порядку копії одержаних ним академічної довідки про виконання відповідної освітньо-наукової програми, висновку наукового керівника (керівників) або структурного підрозділу та висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Структурний підрозділ, де проводилася попередня експертиза дисертації, подає пропозиції вченій раді закладу вищої освіти (наукової установи) для формування складу ради відповідно до вимог пунктів 6 і 7 цього Тимчасового порядку.

Подання документів до ради, проведення захисту дисертації і присудження ступеня доктора філософії

Здобувач подає до ради згідно п.16 цього Порядку такі документи, перелік яких є вичерпним:

- 1) заяву щодо проведення його атестації;
- 2) копію першої сторінки паспорта громадянина України або паспортного документа іноземця;
- 3) копію диплома магістра (спеціаліста). У разі коли документ про вищу освіту видано іноземним закладом вищої освіти, додатково подається копія документа про визнання іноземного документа про вищу освіту;
- 4) копію свідоцтва про зміну імені (у разі потреби);
- 5) витяг з наказу про зарахування до аспірантури (прикріплення до закладу вищої освіти (наукової установи), засвідчений в установленому порядку;
- 6) академічну довідку про виконання відповідної освітньо-наукової програми;
- 7) висновок наукового керівника (керівників) або відповідного структурного підрозділу у двох примірниках;
- 8) висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації у двох примірниках;
- 9) дисертацію в друкованому (три примірники) та електронному вигляді;
- 10) копії наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації, на яких повинні бути зазначені вихідні дані відповідних видань. Копії зазначених публікацій засвідчуються в установленому порядку.

Оригінали документів, що подаються до ради відповідно до підпунктів 2-4 цього пункту, надаються раді і після прийняття заяви повертаються здобувачеві. Копії зазначених документів засвідчуються в установленому порядку.

Працівник відповідного структурного підрозділу закладу вищої освіти (наукової установи), який забезпечує діяльність рад, або працівник закладу вищої освіти (наукової установи), на якого покладені такі повноваження, перевіряє наявність документів відповідно до цього пункту та їх оформлення.

У разі оформлення документів іноземця або особи без громадянства повне ім'я та прізвище наводяться в тому порядку, в якому вони записані в паспортному документі іноземця.

Голова ради приймає документи до розгляду, наносить на заяву здобувача відповідну резолюцію, проставляє дату їх прийняття та свій підпис.

У п.17. визначено, що у тижневий строк після прийняття документів до розгляду:

- працівником відповідного структурного підрозділу закладу вищої освіти (наукової установи), який забезпечує діяльність рад, або працівником закладу вищої освіти (наукової установи), на якого покладені такі повноваження, на

офіційному веб-сайті закладу вищої освіти (наукової установи) в розділі, в якому міститься інформація про діяльність рад, розміщуються інформація про прийняття дисертації до розгляду та анотація дисертації, а також надсилається МОН повідомлення про прийняття дисертації до розгляду, яке разом з іншими такими повідомленнями, що надійшли до МОН протягом місяця, розміщується на офіційному веб-сайті МОН третього робочого дня наступного місяця;

- головою ради дисертація та наукові публікації, зараховані за її темою, надаються для вивчення опонентам.

У місячний строк після прийняття документів до розгляду опоненти подають голові ради підписані ними відгуки.

У відгуку опонента визначається ступінь актуальності обраної теми, обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна, повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

У разі коли відгук не подано своєчасно або він не відповідає вимогам абзацу п'ятого цього пункту, голова ради може повернути його опонентові для доопрацювання або замінити опонента. У разі заміни опонента МОН надсилається вмотивоване клопотання про внесення змін до складу ради.

Згідно з п.18. після надходження до ради відгуків опонентів члени ради у робочому порядку погоджують дату проведення захисту дисертації, яка призначається не пізніше ніж у тринадцятий строк з дня одержання другого відгуку опонента головою ради. Протягом трьох робочих днів після погодження дати проведення захисту дисертації наукова громадськість інформується про дату проведення захисту дисертації.

Працівник структурного підрозділу закладу вищої освіти (наукової установи), який забезпечує діяльність рад, або працівник закладу вищої освіти (наукової установи), на якого покладені такі повноваження згідно з п.19. цього Порядку, не пізніше ніж за десять робочих днів до дати захисту дисертації розміщує в електронному вигляді на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти (наукової установи), рада якого прийняла заяву про атестацію здобувача, у розділі, в якому міститься інформація про діяльність рад, примірник дисертації (із забезпеченням відкритих форматів текстових даних), висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації та відгуки опонентів.

Зазначені матеріали зберігаються у відкритому доступі на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти (наукової установи) протягом трьох місяців з дати набрання чинності наказом закладу вищої освіти (наукової установи) про видачу здобувачеві диплома доктора філософії.

Вимоги, передбачені абзацом першим цього пункту, не поширюються на дисертації, що містять інформацію, віднесenu до державної таємниці, або інформацію для службового користування.

Відповідно до п.20. за бажанням здобувача рада зобов'язана проводити захист дисертації за наявності негативного відгуку одного з опонентів. Якщо негативні відгуки надійшли від двох опонентів, дисертація знімається з розгляду,

а здобувачеві повертаються всі подані ним матеріали, крім його заяви та одного примірника дисертації.

Про зняття дисертації з розгляду рада повідомляє МОН протягом трьох робочих днів.

Публічний захист дисертації згідно до п.21 проводиться на засіданні ради (із можливістю використання засобів відеозв'язку в режимі реального часу). Захист дисертації повинен мати характер відкритої наукової дискусії, в якій зобов'язані взяти участь голова та члени ради, а також за бажанням присутні на засіданні. Під час захисту відповідно до законодавства радою забезпечується аудіофіксація (запис фонограми) та відеофіксація. Запис (звукзапис, відеозапис) такого засідання ради оприлюднюється на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти (наукової установи) не пізніше наступного робочого дня з дати проведення засідання та зберігається на відповідному веб-сайті не менше трьох місяців з дати набрання чинності наказом закладу вищої освіти (наукової установи) про видачу здобувачеві диплома доктора філософії.

У ході засідання рада встановлює рівень набуття здобувачем теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, що дало йому можливість одержати нові науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати проведених ним досліджень та розв'язати конкретне наукове завдання у відповідній галузі знань, та оволодіння здобувачем методологією наукової та педагогічної діяльності.

Засідання ради вважається правоможним у разі участі у ньому та голосуванні повного складу ради.

У разі потреби один з опонентів, який надав позитивний відгук, може брати участь у засіданні ради з використанням засобів відеозв'язку в режимі реального часу.

Засідання ради проводиться згідно п.22 головою ради державною мовою за такою процедурою:

- голова ради інформує її членів згідно з даними реєстраційної картки присутності членів ради про правоможність засідання;
- голова ради інформує її членів про погоджену із здобувачем мову, якою він буде викладати основні положення дисертації та відповідати на запитання, та доповідає про подані здобувачем документи, їх відповідність встановленим вимогам;
- здобувач викладає основні положення дисертації та відповідає на запитання, подані в усній чи письмовій формі;
- здобувач відповідає на зауваження, які містяться у відгуках опонентів та зверненнях інших осіб, що надійшли до закладу вищої освіти (наукової установи) у письмовому вигляді чи електронною поштою;
- обговорюється проект рішення ради щодо присудження ступеня доктора філософії;
- проводиться таємне голосування щодо присудження здобувачеві ступеня доктора філософії (якщо засідання ради проводиться з використанням засобів відеозв'язку в режимі реального часу або в разі участі в засіданні одного із опонентів з використанням засобів відеозв'язку, таємне голосування проводиться

з використанням програмного забезпечення (засобу), що забезпечує анонімність та ідентифікацію учасників такого голосування. Програмне забезпечення (засіб) для проведення таємного голосування застосовується за рішенням ради);

- голова ради оголошує результати голосування (рішення вважається позитивним, якщо за нього проголосували не менш як чотири члени ради);

- голова ради оголошує рішення ради щодо присудження здобувачеві ступеня доктора філософії з відповідної галузі знань та/або спеціальності.

Згідно п. 23 здобувач має право зняти дисертацію із захисту за письмовою заявою, поданою на засіданні ради до початку таємного голосування. У такому разі здобувачеві повертаються документи, які він подав до ради, крім заяви та одного примірника дисертації.

Якщо рада встановила порушення академічної доброчесності в дисертації та/або наукових публікаціях, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, заява про зняття дисертації із захисту не приймається. У такому разі рада приймає рішення про відмову у присудженні ступеня доктора філософії.

У разі прийняття радою рішення про відмову у присудженні ступеня доктора філософії згідно п. 24 цього Порядку усі виявлені радою протягом розгляду дисертації та висловлені під час її захисту недоліки, порушення та зауваження, що стали підставою для прийняття такого рішення, зазначаються у рішенні ради.

Здобувачеві надається засвідчена в установленому порядку копія зазначеного рішення та повертаються подані ним документи, крім заяви, висновку наукового керівника (керівників) або відповідного структурного підрозділу, висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації та одного примірника дисертації.

У такому разі МОН надсилаються разом із супровідним листом засвідчені в установленому порядку копії рішення про відмову у присудженні ступеня доктора філософії та стенограми (розшифрованої фонограми) засідання ради.

Дисертація, за результатами захисту якої радою прийнято рішення про відмову у присудженні ступеня доктора філософії, може бути подана до захисту повторно після доопрацювання не раніше ніж через один рік з дня прийняття такого рішення (крім випадків, передбачених абзацом третім пункту 12 цього Тимчасового порядку).

Згідно з п.25 дисертації, що містять інформацію, віднесену до державної таємниці, або інформацію для службового користування, розглядаються з урахуванням вимог законодавства з питань державної таємниці та службової інформації.

Рада оформлює протягом 15 робочих днів згідно з п.26 рішення про присудження ступеня доктора філософії (у двох примірниках).

Усі документи, що стосуються розгляду дисертації та проведення її захисту в раді, формуються в перший примірник атестаційної справи здобувача, який зберігається у відповідному структурному підрозділі закладу вищої освіти (наукової установи) протягом десяти років з дати набрання чинності наказом закладу вищої освіти (наукової установи) про видачу диплома доктора філософії,

а рішення ради щодо присудження ступеня доктора філософії та один примірник дисертації підлягають постійному зберіганню.

У п.27. зазначено, що другий примірник атестаційної справи здобувача, що надсилається до МОН протягом місяця з дня захисту дисертації, формується з таких документів, перелік яких є вичерпним:

- 1) супровідного листа на бланку закладу вищої освіти (наукової установи);
- 2) копії першої сторінки паспорта громадянина України або паспортного документа іноземця, засвідченої в установленому порядку;
- 3) рішення ради про присудження ступеня доктора філософії;
- 4) висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації;
- 5) відгуків опонентів;
- б) копії диплома магістра (спеціаліста), засвідченої в установленому порядку. У разі коли документ про вищу освіту видано іноземним закладом вищої освіти, додатково подається копія документа про визнання іноземного документа про вищу освіту, засвідчена в установленому порядку;
- 7) копії свідоцтва про зміну імені (у разі потреби), засвідченої в установленому порядку;
- 8) копії академічної довідки про виконання здобувачем освітньо-наукової програми, засвідченої в установленому порядку;
- 9) копії документа про передачу електронного примірника до Національного репозитарію академічних текстів або Державної наукової установи “Український інститут науково-технічної експертизи та інформації”;
- 10) анотації дисертації державною мовою з наведенням наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації;
- 11) копії реєстраційної картки присутності членів ради, засвідченої в установленому порядку;
- 12) стенограми (розшифрованої фонограми) засідання ради, підписаної головою ради та скріпленої печаткою закладу вищої освіти (наукової установи).

Обкладинка атестаційної справи здобувача, супровідний лист, рішення ради про присудження ступеня доктора філософії та реєстраційна картка присутності членів ради оформлюються за формою, затвердженою МОН.

Другий примірник атестаційної справи здобувача, оформлений з порушенням установлених вимог, МОН до розгляду не приймається.

Атестаційна справа здобувача, прийнята МОН до розгляду, не може бути знята з розгляду здобувачем чи відкликана радою, в якій здійснювався захист дисертації.

У п.28. зазначено, що МОН з метою здійснення контролю за дотриманням радою вимог нормативно-правових актів з питань атестації здобувача:

розглядає документи атестаційної справи здобувача щодо дотримання радою процедури розгляду дисертації;

проводить експертизу дисертації щодо актуальності обраної теми, обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизни, повноти викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, відсутності (наявності) порушення академічної доброчесності.

До проведення експертизи дисертації МОН може залучати:

- членів експертних рад МОН з проведення експертизи дисертацій з відповідного наукового напрямку;
- працівників закладів вищої освіти (наукових установ) шляхом утворення групи експертів;
- окремих вчених шляхом призначення їх експертами.

Суб'єкт експертизи проводить експертизу дисертації, розміщеної в електронному вигляді на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти (наукової установи), готує висновок, подає його МОН. Зазначений висновок долучається до матеріалів атестаційної справи здобувача.

У МОН готується узагальнений висновок, який подається на розгляд атестаційної колегії МОН.

Згідно з п.29. визначено, що Атестаційна колегія МОН розглядає узагальнений висновок та затверджує рішення ради про присудження ступеня доктора філософії.

Наказ МОН про затвердження рішення ради на підставі рішення атестаційної колегії МОН розміщується на офіційному веб-сайті МОН.

Строк розгляду МОН дисертації та атестаційної справи здобувача не повинен перевищувати чотирьох місяців.

Пропозиції і заяви фізичних та юридичних осіб щодо додаткової оцінки дисертації та атестаційної справи здобувача розглядаються МОН до прийняття рішення.

За особливих обставин, які потребують більш тривалого строку для проведення експертизи дисертації, про продовження такого строку МОН інформує заклад вищої освіти (наукову установу), в якому утворена рада.

Відповідно до п.30 – п.33 визначено процедура видачі диплома доктора філософії та його дублікату:

30. Вчена рада закладу вищої освіти (наукової установи) після набрання чинності наказом МОН про затвердження рішення ради про присудження ступеня доктора філософії приймає рішення про видачу диплома доктора філософії, яке затверджується наказом закладу вищої освіти (наукової установи) та оприлюднюється на офіційному веб-сайті такого закладу (установи).

Рішення ради, ухвалене за результатами захисту дисертації на засіданні, проведеному в іноземному закладі вищої освіти (науковій установі), затверджується відповідно до законодавства іноземної держави.

31. Рішення ради про присудження ступеня доктора філософії набирає чинності з дати набрання чинності наказом закладу вищої освіти (наукової установи) про видачу диплома доктора філософії.

32. Диплом доктора філософії видається здобувачеві у порядку, встановленому закладом вищої освіти (науковою установою).

Здобувачеві, підготовка якого здійснювалася відповідно до угоди між вітчизняним та іноземним закладами вищої освіти (науковими установами) та якому присуджено ступінь доктора філософії, видається два дипломи доктора філософії відповідно до законодавства держав - сторін угоди.

Відшкодування витрат на виготовлення бланків диплома доктора філософії здійснюється відповідно до законодавства.

33. У разі втрати, знищення або пошкодження диплома доктора філософії заклад вищої освіти (наукова установа) видає його дублікат з новим порядковим номером та інформацією відповідно до раніше виданого диплома за рахунок коштів особи, яка отримує дублікат. Для видачі дублікату диплома до закладу вищої освіти (наукової установи) подаються:

- заява особи про видачу дублікату диплома доктора філософії;
- довідка органу внутрішніх справ про втрату диплома доктора філософії (у разі наявності);
- копія першої сторінки паспорта громадянина України або паспортного документа іноземця;
- копія втраченого, знищеного або пошкодженого диплома доктора філософії (у разі наявності).

У разі зміни особою імені диплом на новий не обмінюється.

У п.34. визначено, що визнання здобутого в іноземному закладі вищої освіти ступеня доктора філософії і проведення процедури його визнання здійснюється відповідно до законодавства.

Скасування рішення ради визначено п.35 – п.38 цього порядку:

35. У разі виявлення порушення радою вимог цього Тимчасового порядку МОН скасовує рішення ради про присудження ступеня доктора філософії.

Наказ МОН про скасування зазначеного рішення ради на підставі рішення атестаційної колегії МОН розміщується на офіційному веб-сайті МОН.

36. Виявлення МОН академічного плагіату у захищеній дисертації є підставою для позбавлення на два роки наукового керівника права участі у підготовці здобувачів, позбавлення голови та членів ради на два роки права участі в атестації здобувачів.

37. Здобувач має право ознайомитися з узагальненим висновком МОН після прийняття МОН рішення про скасування рішення ради про присудження ступеня доктора філософії. Копія такого висновку надається здобувачеві у місячний строк на його прохання.

38. Якщо рішення ради про присудження ступеня доктора філософії скасовано МОН у зв'язку з порушенням радою процедури розгляду дисертації, така дисертація може бути подана здобувачем до захисту повторно.

Якщо рішення ради про присудження ступеня доктора філософії скасовано МОН у зв'язку з порушенням вимог до дисертації та наукових публікацій, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, така дисертація може бути подана до захисту здобувачем повторно після її доопрацювання не раніше ніж через рік з дати прийняття рішення про скасування такого рішення ради.

Якщо рішення ради про присудження ступеня доктора філософії скасовано МОН у зв'язку з порушенням академічної доброчесності в дисертації та/або наукових публікаціях, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, така дисертація не може повторно подаватися до захисту.

Розгляд апеляцій відбувається відповідно п.39 – п. 42:

39. На рішення ради про відмову у присудженні ступеня доктора філософії здобувач може подати протягом двох місяців з дня захисту дисертації апеляцію до закладу вищої освіти (наукової установи), в якому утворена рада, або до МОН.

Розгляд апеляції у закладі вищої освіти (науковій установі), в якому утворена рада, здійснюється у порядку, встановленому таким закладом вищої освіти (науковою установою).

40. На рішення МОН про скасування рішення ради про присудження ступеня доктора філософії здобувач може подати апеляцію до МОН не пізніше ніж через два місяці з дня його прийняття.

41. У разі надходження апеляції МОН утворює апеляційну комісію із залученням фахівців за науковим напрямом, за яким підготовлено дисертацію здобувача. Головою апеляційної комісії призначається, як правило, член атестаційної колегії МОН.

Апеляційна комісія готує висновок, який підписується усіма членами комісії, для розгляду атестаційною колегією МОН.

У разі коли апеляція не містить аргументів по суті виявлених недоліків, апеляційна комісія не утворюється.

42. Рішення МОН за результатами розгляду апеляції може бути оскаржено у судовому порядку.

У п.43. зазначено, що у разі прийняття рішення суду щодо повторного розгляду дисертації та атестаційної справи здобувача такий розгляд здійснюється МОН із залученням фахівців, які не брали участі у попередній експертизі дисертації²⁰.

2.2. Рекомендації щодо структури та оформлення дисертаційного дослідження зі спеціальності 053 «Психологія»

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 визначена та затверджено вимоги до оформлення дисертації, які визначають структуру та правила оформлення дисертації.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук, доктора філософії (кандидата наук) готується державною мовою у вигляді спеціально підготовленої наукової праці на правах рукопису в твердій або м'якій палітурці та в електронній формі. За бажанням здобувача дисертація може бути перекладена англійською мовою або іншою мовою, пов'язаною з предметом дослідження, з поданням перекладу до спеціалізованої вченої ради.

Дисертація повинна мати такі основні структурні елементи: титульний аркуш; анотація; зміст; перелік умовних позначень (за необхідності); основна частина; список використаних джерел; додатки.

---

²⁰ Тимчасовий порядок проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Про присудження ступеня доктора філософії» від 6 березня 2019 р. № 167 (назва Постанови із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 608 від 09.06.2021; із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 979 від 21.10.2020, № 608 від 09.06.2021) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2019-%D0%BF#Text>

Кожен з цих елементів, а також розділи основної частини та додатки мають починатися з нової сторінки.

Вимоги до структурних елементів:

1. Титульний аркуш дисертації оформляється за формою, наведеною у додатку 1 до цих Вимог.

2. Для ознайомлення зі змістом та результатами дисертації подається державною та англійською мовами анотація - узагальнений короткий виклад її основного змісту. В анотації дисертації мають бути стисло представлені основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та наявності практичного значення.

В анотації також вказуються: прізвище та ініціали здобувача; назва дисертації; вид дисертації та науковий ступінь, на який претендує здобувач; спеціальність (шифр і назва); найменування вищого навчального закладу або найменування наукової установи, у якому (якій) здійснювалася підготовка; найменування наукової установи або найменування вищого навчального закладу, у спеціалізованій вченій раді якої (якого) відбудеться захист; місто, рік. Зразок анотації наведено нижче. Обсяг анотації становить 0,2 - 0,3 авторських аркуша. Анотація може подаватися також третьою мовою, пов'язаною з предметом дослідження.

3. Наприкінці анотації наводяться ключові слова відповідною мовою. Сукупність ключових слів повинна відповідати основному змісту наукової праці, відображати тематику дослідження і забезпечувати тематичний пошук роботи. Кількість ключових слів становить від п'яти до п'ятнадцяти. Ключові слова подають у називному відмінку, друкують в рядок через кому.

4. Після ключових слів наводиться список публікацій здобувача за темою дисертації. Вказуються наукові праці: в яких опубліковані основні наукові результати дисертації; які засвідчують апробацію матеріалів дисертації; які додатково відображають наукові результати дисертації.

5. Зміст повинен містити назви всіх структурних елементів, заголовки та підзаголовки (за їх наявності) із зазначенням нумерації та номери їх початкових сторінок.

6. Перелік умовних позначень, символів, одиниць вимірювання, скорочень подається за необхідності у вигляді окремого списку. Додатково їхнє пояснення наводиться у тексті при першому згадуванні. Скорочення, символи, позначення, які повторюються не більше двох разів, до переліку не вносяться.

7. Основна частина дисертації має містити: вступ; розділи дисертації; висновки.

Обсяг основного тексту дисертації вираховується авторськими аркушами.

8. У вступі подається загальна характеристика дисертації, а саме:

- обґрунтування вибору теми дослідження (висвітлюється зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями у відповідній галузі знань шляхом критичного аналізу з визначенням сутності наукової проблеми або завдання);

- мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження;

- методи дослідження (перераховуються використані наукові методи

дослідження та змістовно відзначається, що саме досліджувалось кожним методом; обґрунтовується вибір методів, що забезпечують достовірність отриманих результатів та висновків);

- наукова новизна отриманих результатів (аргументовано, коротко та чітко представляються основні наукові положення, які виносяться на захист, із зазначенням відмінності одержаних результатів від відомих раніше);

- особистий внесок здобувача (якщо у дисертації використано ідеї або розробки, що належать співавторам, разом з якими здобувачем опубліковано наукові праці, обов'язково зазначається конкретний особистий внесок здобувача в такі праці або розробки; здобувач має також додати посилання на дисертації співавторів, у яких було використано результати спільних робіт);

- апробація матеріалів дисертації (зазначаються назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи, місце та дата проведення);

- структура та обсяг дисертації (анонсується структура дисертації, зазначається її загальний обсяг).

За наявності у вступі можуть також вказуватися:

- зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами - вказується, в рамках яких програм, тематичних планів, наукових тематик і грантів, зокрема галузевих, державних та/або міжнародних, виконувалося дисертаційне дослідження, із зазначенням номерів державної реєстрації науково-дослідних робіт і найменуванням організації, де виконувалася робота;

- практичне значення отриманих результатів – надаються відомості про використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх практичного використання.

9. У розділах дисертації має бути вичерпно і повно викладено зміст власних досліджень здобувача наукового ступеня, зроблено посилання на всі наукові праці здобувача, наведені в анотації. Список цих праць має також міститися у списку використаних джерел.

У разі використання наукових результатів, ідей, публікацій та інших матеріалів інших авторів у тексті дисертації обов'язково повинні бути посилання на публікації цих авторів. Фрагменти оприлюднених (опублікованих) текстів інших авторів (цитати) можуть включатися до дисертації виключно із посиланням на джерело (крім фрагментів, які не несуть самостійного змістовного навантаження).

Розділи дисертації можуть поділятися на підрозділи (нумерація складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою), пункти (нумерація – з номера розділу, порядкового номера підрозділу і порядкового номера пункту, відокремлених крапкою), підпункти (нумерація - з номера розділу, порядкового номера підрозділу, порядкового номера пункту і порядкового номера підпункту, відокремлених крапкою). Розділи, підрозділи, пункти і підпункти нумеруються арабськими цифрами.

При нумерації формул і рисунків за наявності посилань на них у тексті дисертації проставляються через крапку номер розділу та номер формули (рисунка). Формула, що нумерується, наводиться посередині нового рядка (нумерація - з правого боку в дужках). Номер та назва рисунка наводяться знизу/з

правого боку рисунка.

10. У висновках викладаються найбільш важливі наукові та практичні результати дисертації, вказуються наукові проблеми, для розв'язання яких можуть бути застосовані результати дослідження, а також можливі напрями продовження досліджень за тематикою дисертації.

За наявності практичного значення отриманих результатів надаються відомості про використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання. У разі якщо результати досліджень впроваджено, відомості подаються із зазначенням найменувань організацій, в яких здійснено впровадження. У цьому випадку додатки можуть містити копії відповідних документів.

11. Список використаних джерел формується здобувачем наукового ступеня за його вибором (опціонально - в кінці кожного розділу основної частини дисертації) одним із таких способів: у порядку появи посилань у тексті; в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків; у хронологічному порядку.

Бібліографічний опис списку використаних джерел у дисертації може оформлятися здобувачем наукового ступеня за його вибором з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» або одним зі стилів, віднесених до рекомендованого переліку стилів оформлення списку наукових публікацій, наведеного у додатку 3 до цих Вимог.

Бібліографічний опис використаного джерела може обмежуватися обов'язковою інформацією, необхідною для однозначної ідентифікації цього джерела.

12. До додатків може включатися допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття дисертації: проміжні формули і розрахунки; таблиці допоміжних цифрових даних; протоколи та акти випробувань, впровадження, розрахунки економічного ефекту, листи підтримки результатів дисертаційної роботи; інструкції та методики, опис алгоритмів, які не є основними результатами дисертації, описи і тексти комп'ютерних програм вирішення задач за допомогою електронно-обчислювальних засобів, які розроблені у процесі виконання дисертації; ілюстрації допоміжного характеру; інші дані та матеріали.

13. Обов'язковим додатком до дисертації є список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації (зазначаються назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи, місце та дата проведення, форма участі).

Вказуються наукові праці автора у послідовності, наведеній у пункті 4 розділу III цих Вимог.

Додатки можуть бути надані у вигляді окремої частини (том, книга).

14. Дисертація оформляється відповідно до правил, наведених у додатку 4 до цих Вимог²¹.

---

²¹ Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text>

Додаток 1
до Вимог до оформлення дисертації
(пункт 1 розділу III)

Титульний аркуш дисертації

Найменування вищого навчального закладу або наукової установи,
де здійснювалася підготовка здобувача,
органу, до сфери управління якого належить заклад, установа

Найменування вищого навчального закладу або наукової установи,
у спеціалізованій вченій раді якого (якої) проводився захист дисертації,
органу, до сфери управління якого належить заклад, установа

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

(прізвище, ім'я, по батькові)

Гриф
Прим. №
УДК _____
(індекс)

ДИСЕРТАЦІЯ

(назва дисертації)

(шифр і назва спеціальності)

(галузь знань)

Подається на здобуття наукового ступеня _____

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник (консультант) _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Місто - рік

Примітка. Відомості щодо грифа секретності та напис «Прим. № ____»
наводять за необхідності.

Додаток 2
до Вимог до оформлення дисертації
(пункт 2 розділу III)

Зразок

АНОТАЦІЯ

Сорокіна Н.В. Формування професійної іншомовної компетентності майбутніх філологів засобами мультимедійних технологій. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» (012 - Дошкільна освіта). - Інститут педагогіки НАПН України, Київ, 2016.

Зміст анотації

Ключові слова

Список публікацій здобувача

1.

Додаток 3
до Вимог до оформлення дисертації
(пункт 11 розділу III)

РЕКОМЕНДОВАНИЙ ПЕРЕЛІК
стилів оформлення списку наукових публікацій

1. MLA (Modern Language Association) style.
2. APA^{22 23}(American Psychological Association) style.
3. Chicago/Turabianstyle²⁴.
4. Harvard style²⁵.
5. ACS (American Chemical Society) style.
6. AIP (American Institute of Physics) style.
7. IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) style.
8. Vancouver style²⁶.
9. OSCOLA.
10. APS (American Physics Society) style²⁷.
11. Springer MathPhys Style.²⁸

---

²² Springer Style

<http://resourcecms.springer.com/springercms/rest/v1/content/51958/data/v1/Guidelines+for+Contributions+to+Major+Reference+Works>

²³ Elsevier Style

<https://www.elsevier.com/journals/learning-and-instruction/0959-4752/guide-for-authors#68000>

²⁴ Там само1

²⁵ Там само 1

²⁶ Там само 1

²⁷ Там само 1

²⁸ Там само 1

Додаток 4
до Вимог до оформлення дисертації
(пункт 14 розділу III)

**ПРАВИЛА
оформлення дисертації²⁹**

Обсяг	Обсяг основного тексту дисертації визначається пунктами 10, 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, або може встановлюватися освітньо-науковою програмою закладу вищої освіти (наукової установи) відповідно до специфіки відповідної галузі знань та/або спеціальності. До загального обсягу дисертації не включаються таблиці та ілюстрації, які повністю займають площу сторінки. Один авторський аркуш дорівнює 40 тис. друкованих знаків, враховуючи цифри, розділові знаки, проміжки між словами, що становить близько 24 сторінок друкованого тексту при оформленні дисертації за допомогою комп'ютерної техніки з використанням текстового редактора Word: шрифт - Times New Roman, розмір шрифту - 14 pt
Інтервал	Дисертацію друкують на одному або на двох (за бажанням) боках аркуша білого паперу формату А4 (210x297 мм) через 1,5 міжрядкового інтервалу
Шрифт	Кегель - мітел (14 типографських пунктів). Допускається підготовка дисертаційної роботи в форматі LaTeX з відповідним стильовим оформленням
Поля	Текст дисертації необхідно друкувати, залишаючи поля таких розмірів: ліве - не менше 20 - 25 мм, праве - не менше 10 мм, верхнє - не менше 20 мм, нижнє - не менше 20 мм

²⁹ Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text>

2.3. Рекомендації щодо оформлення посилань та списку використаних джерел

ВИДИ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ТА ПРАВИЛА ЇХНЬОГО СКЛАДАННЯ

Бібліографічні посилання розрізняють залежно від складу елементів бібліографічного запису, місця розташування в документі, повторності наведення та вмісту бібліографічних записів.

За складом елементів бібліографічного запису розрізняють повне та коротке бібліографічне посилання.

Повне бібліографічне посилання містить усі обов'язкові елементи, що використовують для загальної характеристики, ідентифікування й пошуку об'єкта посилання.

Коротке бібліографічне посилання містить частину обов'язкових елементів, які використовують тільки для пошуку об'єкта посилання.

За місцем розташування в документі розрізняють такі бібліографічні посилання: внутрішньотекстове; підрядкове; позатекстове.

За повторністю наведення посилань на один і той самий об'єкт розрізняють первинне та повторне бібліографічне посилання.

За вмістом бібліографічних записів може бути комплексне бібліографічне посилання

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання застосовують, якщо значну частину відомостей про об'єкт посилання внесено до тексту документа. Внутрішньотекстове бібліографічне посилання використовують для зручнішого читання тексту, кращого його сприйняття та заощадження місця у невеликих за обсягом документах.

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання розміщують безпосередньо в тексті документа.

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання може містити такі елементи:

- заголовок бібліографічного запису (ім'я автора);
- основну назву документа;
- відомості про відповідальність (містять інформацію про осіб і/або організації, які брали участь у створенні документа);
- відомості про повторність видання (містять інформацію про зміни й особливості цього видання відносно попереднього);
- вихідні дані (містять відомості про місце видання (випуску), видавця та рік

випуску документа);

- позначення та порядковий номер тому, номера чи випуску документа, якщо є посилання на твір або публікації з багаточастинного (багатотомного чи серіального) документа;

- відомості про обсяг (кількість сторінок) документа (у разі посилання на нього загалом);

- назву документа (журналу, збірника, газети тощо), в якому опубліковано об'єкт посилання (наприклад, статтю);

- відомості про місцезнаходження об'єкта посилання – номер сторінки в документі (у разі посилання на його частину);

- примітки (у посиланні на електронний ресурс, депоновану наукову роботу тощо).

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання подають у круглих дужках.

Знак «крапка й тире» («—») у внутрішньотекстовому бібліографічному посиланні замінюють знаком «крапка».

Внутрішньотекстове посилання може бути у повній або короткій формі (якщо частину відомостей про джерело цитування подано в тексті). Рекомендовано складати внутрішньотекстове бібліографічне посилання в короткій формі.

Приклади

(Вступ до медичної геології. Київ, 2011. Т 2. С. 422);

(Бібліотечна планета. 2012. № 2. С. 36–37);

(Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2012. С. 167);

(Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку. Київ, 2010. 268 с.);

(Книжкова палата України: сайт. URL: <http://www.ukrbook.net>).

Підрядкове бібліографічне посилання

Підрядкове бібліографічне посилання на джерела інформації використовують за умов, якщо всередині тексту документа його розмістити неможливо або небажано, щоб не переобтяжувати текст та не ускладнювати його читання.

Підрядкове бібліографічне посилання розміщують як примітку в нижній частині сторінки (полоси набору), відмежовуючи від основного тексту горизонтальною рисою.

Підрядкове бібліографічне посилання пов'язують із текстом документа за допомогою знаків виноски, які подають на верхній лінії шрифту після відповідного фрагмента в тексті та перед підрядковим посиланням.

Знаки виноски відокремлюють від тексту проміжком.

Під час нумерування кількох підрядкових бібліографічних посилань можна застосовувати наскрізне нумерування в межах усього документа чи в межах його окремої глави (розділу, частини тощо) або нумерування в межах певної сторінки тексту (арабськими цифрами).

Підрядкове бібліографічне посилання може містити такі елементи:

- заголовок бібліографічного запису (ім'я автора);
- основну назву документа;
- відомості, що належать до назви (пояснюють і доповнюють її);
- відомості про відповідальність (містять інформацію про осіб і/або організації, які брали участь у створенні документа);
- відомості про повторність видання (містять інформацію про зміни й особливості цього видання відносно попереднього);
- вихідні дані (містять відомості про місце видання (випуску), видавця та рік випуску документа);
- позначення та порядковий номер тому, номера чи випуску документа, якщо є посилання на твір або публікації з багаточастинного (багатотомного чи серіального) документа;
- відомості про обсяг (кількість сторінок) документа (у разі посилання на нього загалом);
- назву документа (журналу, збірника, газети тощо), в якому опубліковано об'єкт посилання (наприклад, статтю);
- відомості про місцезнаходження об'єкта посилання – номер сторінки в документі (у разі посилання на його частину);
- примітки (у посиланні на електронний ресурс, депоновану наукову роботу тощо).

Підрядкове бібліографічне посилання можна наводити у повній або короткій формі. Коротку форму застосовують, якщо частину відомостей про джерело цитування подано в тексті.

Приклади

Повна форма

2. Україна в цифрах. 2007: стат. зб./Держ. ком. статистики України. Київ: Консультант, 2008. С. 185–191.

5. Петрик О. І. Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України: монографія/відп. ред. В. М. Геєць. Київ: УБС НБУ, 2008. С. 302–310.

Коротка форма

2 Україна в цифрах. 2007. Київ, 2008. С. 185–191.

5 Петрик О. І. Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України. Київ, 2008. С. 302–310.

У підрядковому бібліографічному посиланні на електронний ресурс віддаленого доступу за наявності в тексті бібліографічних відомостей, що його ідентифікують, дозволено зазначати тільки електронну адресу, використовуючи замість слів «Режим доступу» аббревіатуру «URI» або «URL»

Приклад

У тексті: Маніфест ІФЛА про Internet: прийнято Сесією Ради ІФЛА 23 серпня 2002 р./пер. з англ. В. С. Пашкова.*

У підрядковому посиланні: *URL: <http://archive.ifla.org/III/misc/im-ua.pdf>. (дата звернення: 15.09.2002).

Позатекстове бібліографічне посилання

Позатекстове бібліографічне посилання використовують переважно у наукових виданнях у разі багаторазових посилань на одні й ті самі документи задля уникнення повторного подання однакових бібліографічних записів або через їхню велику кількість, або за браком місця для підрядкових посилань.

Позатекстові бібліографічні посилання нумерують у межах усього документа або в межах окремих глав, розділів, частин тощо, застосовуючи наскрізне нумерування (арабськими цифрами).

Позатекстові бібліографічні посилання наводять як перелік бібліографічних записів і розміщують наприкінці основного тексту (або після заключної статті, післямови, коментарів – за їх наявності) документа або його складника (зазначаючи, наприклад, «Список бібліографічних посилань»).

Сукупність позатекстових бібліографічних посилань, оформлених як перелік бібліографічних записів, не можна вважати бібліографічним списком (списком використаної літератури) чи покажчиком, що мають самостійне значення як бібліографічні посібники.

Проте текст документа можна пов'язувати знаками виноски з бібліографічним списком використаної літератури.

У позатекстовому бібліографічному посиланні повторюють бібліографічні відомості про об'єкт посилання, який згадано в тексті документа.

Приклад

У тексті: «... про що зазначено у Законі України «Про видавничу справу»⁴».

У позатекстовому посиланні: 4. Про видавничу справу: Закон України за станом на 20 берез. 2004 р./Верховна Рада України. Київ: Парлам. вид-во, 2004.

17, [3] с. (Закони України).

Позатекстове бібліографічне посилання може містити такі елементи:

- заголовок бібліографічного запису (ім'я автора);
- основну назву документа;
- відомості, що належать до назви (пояснюють і доповнюють її);
- відомості про відповідальність (містять інформацію про осіб і/або організації, які брали участь у створенні документа);
- відомості про повторність видання (містять інформацію про зміни й особливості цього видання відносно попереднього);
- вихідні дані (містять відомості про місце видання (випуску), видавця та рік випуску документа);
- позначення та порядковий номер тому, номера або випуску, якщо є посилання на твір або публікації з багаточастинного (багатотомного чи серіального) документа;
- відомості про обсяг (кількість сторінок) документа (у разі посилання на нього загалом);
- назву документа (журналу, збірника, газети тощо), в якому опубліковано об'єкт посилання (наприклад, статтю);
- відомості про місцезнаходження об'єкта посилання – номер сторінки в документі (у разі посилання на його частину);
- примітки (у посиланні на електронний ресурс, депоновану наукову роботу тощо).

Позатекстове бібліографічне посилання пов'язує із фрагментом тексту документа, до якого воно належить, за допомогою знаків виноски, які або виносять на верхню лінію шрифту після відповідного тексту та перед позатекстовим посиланням, або складають в одну лінію зі шрифтом основного тексту (у квадратних дужках у тексті та без дужок перед позатекстовим посиланням).

Приклад 1

У тексті: Правила банківського кредитування підприємств державної форми власності викладено у навчальному посібнику «Кредитування та ризики» (автори Денисенко М. П., Догмачов В. М., Кабанов В. Г.)35.

У позатекстовому посиланні: 35 Денисенко М. П., Догмачов В. М., Кабанов В. Г. Кредитування та ризики: навч. посіб. Київ, 2008. 213 с.

Приклад 2

У тексті: Правила банківського кредитування підприємств державної форми власності викладено у навчальному посібнику «Кредитування та ризики» (автори

Денисенко М. П., Догмачов В. М., Кабанов В. Г.) [35].

У позатекстовому посиланні: 35. Денисенко М. П., Догмачов В. М., Кабанов В. Г. Кредитування та ризики: навч. посіб. Київ, 2008. 213 с.

Якщо в тексті згадують конкретну частину тексту документа, після неї можна зазначати (у квадратних дужках) порядковий номер позатекстового бібліографічного посилання та сторінку, на якій подано цей об'єкт посилання. Між поданими відомостями проставляють знак «кома».

Приклади

У тексті: [2, с. 28]; [2, с. 154].

У позатекстовому посиланні: 2. Нагайчук Н. Г. Фінанси страхових компаній: навч. посіб. – Київ: УБС НБУ, 2010. – 527 с.

Якщо у позатекстовому посиланні бібліографічні записи не нумеровано, в тексті (у квадратних дужках) після згадування подають відомості, що є достатніми для ідентифікування об'єкта посилання (ім'я автора, назва документа тощо).

Якщо посилання в тексті подають на документ, авторами якого є одна, дві чи три особи, у квадратних дужках зазначають їхні прізвища, розділяючи знаком «кома».

Приклад

У тексті: [Кушнарєнко, Удалова].

У позатекстовому посиланні: Кушнарєнко Н. М., Удалова В. К. Наукова обробка документів: навч. посіб. – Київ: Знання, 2006. – 223 с.

Якщо посилання в тексті подають на документ, авторами якого є чотири та більше осіб, у квадратних дужках зазначають тільки його назву.

Приклад

У тексті: [Управління персоналом в умовах економіки знань].

У позатекстовому посиланні: Управління персоналом в умовах економіки знань: монографія/Азарєнкова Г М. та ін. Київ, 2011. 406 с.

Якщо в тексті є посилання на таку саму книгу того самого автора, але видану в іншому році, після прізвища автора зазначають відомості про рік її виходу у світ та сторінки, на яких подано об'єкти посилань, розділяючи ці відомості знаком «кома».

Приклади

[Іванченко, 1995, с. 52];

[Іванченко, 2009, с. 38].

Дозволено у посиланні в тексті скорочувати довгі назви документів, позначаючи останні видалені слова назви знаком «три крапки».

Приклад

У тексті: [Розвиток обліково-аналітичних ... , с. 85].

У позатекстовому посиланні: Розвиток обліково-аналітичних систем суб'єктів господарювання в Україні: монографія/Львів_нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2010. 447 с.

Якщо об'єктом позатекстового бібліографічного посилання є багаточастинний документ, у посиланні в тексті потрібно зазначити номер тому (частини) або випуску видання.

Приклад

У тексті: [Ушинський, т. 1, с. 192–193].

У позатекстовому посиланні: Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології: вибр. твори. Київ: Рад. шк., 1983. Т. 1. 480 с.

Якщо у посиланні в тексті наведено відомості про кілька об'єктів посилань, їх відділяють один від одного знаком «крапка з комою».

Приклад

[Вовчак, 2011 ; Зубець, 2012];

[3, с. 18; 2, с. 45].

Повторне бібліографічне посилання

Повторне бібліографічне посилання на один і той самий документ або його частину, або групу документів наводять у скороченій формі за умови, що всі потрібні для ідентифікування та пошуку цього документа бібліографічні відомості зазначено у первинному посиланні на нього.

Повторне бібліографічне посилання може бути внутрішньотекстовим, підрядковим і позатекстовим.

До повторного бібліографічного посилання дозволено долучати елементи, що не увійшли до складу первинного бібліографічного посилання, однак є потрібними для ідентифікування документа.

У повторному бібліографічному посиланні на документ, авторами якого є одна, дві або три особи, подають заголовок бібліографічного запису, основну назву та номер сторінки.

*Приклади****Внутрішньотекстове посилання***

Первинне: (Копиленко О. Л. Законотворчий процес: стан і шляхи вдосконалення. Київ, 2010. 692 с.).

Повторне: (Копиленко О. Л. Законотворчий процес. С. 292).

Підрядкове посилання

Первинне: 1 Захара І. Лекції з історії філософії. Вид. 2-ге. Львів, 1997. 322 с.

Повторне: 3 Захара І. Лекції з історії філософії. С. 86.

У повторному бібліографічному посиланні на документ, авторами якого є чотири та більше осіб, подають основну назву та номер сторінки.

Приклади

Внутрішньотекстове посилання

Первинне: (Аналіз інвестиційних проектів: практикум для студ. вищ. навч. закл./Череп А. В. та ін. Київ, 2011. 259 с.).

Повторне: (Аналіз інвестиційних проектів. С. 18).

Позатекстове посилання

Первинне: 8. Фінанси суднобудівних підприємств: монографія/І. А. Воробйова та ін. Миколаїв, 2012. 232 с.

Повторне: 15. Фінанси суднобудівних підприємств. С. 158.

У повторному бібліографічному посиланні дозволено застосовувати скорочування довгих назв, позначаючи видалені останні слова назви знаком «три крапки».

Приклад

Позатекстове посилання

Первинне: 13. Правова основа діяльності органів державної влади/упоряд. Любченко П. М. Харків, 2010. 303 с.

Повторне: 20. Правова основа діяльності С. 290.

У повторному бібліографічному посиланні на багатотомний документ, авторами якого є одна, дві або три особи, подають заголовок бібліографічного запису, основну назву (або тільки основну назву, якщо заголовка немає), номер тому, сторінки.

Приклад

Підрядкове посилання

Первинне: 3 Франко І. Твори: у 50 т. Т. 45. Київ, 1986. 480 с.

Повторне: 5 Франко І. Твори: у 50 т. Т. 45. С. 300.

У повторному бібліографічному посиланні на серіальний документ, яке подають безпосередньо за первинним бібліографічним посиланням, зазначають його основну назву, а також ті відомості, що відрізняються від відомостей у первинному посиланні — рік, номер (у періодичному виданні), випуск (у продовжуваному виданні), число, місяць (у газетах), а також номер сторінки.

Приклад

Внутрішньотекстове посилання

Первинне: (Вісн. прокуратури. Київ, 2011. Вип. 4. 128 с.).

Повторне: (Вісн. прокуратури. 2012. Вип. 1. С. 10).

У повторному бібліографічному посиланні на патентний документ подають позначення виду документа, його номер, назву країни, що видала цей документ, та сторінку, на якій розміщено об'єкт посилання в патентному документі.

Приклад

Позатекстове посилання

Первинне: 8. Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей: пат. 76509 Україна. № 2004042416 ; заявл. 01.04.2004 ; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.

Повторне: 10. Пат. 76509 Україна. С. 3.

У повторному бібліографічному посиланні на нормативний документ зі стандартизації (стандарти з позначками ДСТУ, ДСТУ ГОСТ, ДСТУ ISO, СОУ тощо) подають його позначку, номер разом із роком затвердження та номер сторінки.

Приклад

Підрядкове посилання

Первинне: 2 ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація).

Повторне: 3 ДСТУ 7152:2010. С. 6.

Якщо первинне й повторне бібліографічні посилання на одну й ту саму сторінку (сторінки) документа розміщено одне за одним, текст повторного посилання замінюють словами «Там само» («Там же» – рос. мовою, «Ibid» – латин. мовою).

Приклад

Підрядкове посилання

1 Танюк Л. С. Твори: у 60 т. Київ, 2011. Т. 18. С. 250-253.

2 Там само.

У повторному бібліографічному посиланні на іншу сторінку одного й того самого документа до слів «Там само» («Там же» або «Ibid») додають номер цієї сторінки.

Приклад

Внутрішньотекстове посилання

Первинне: (Литвиненко Н. П. Тлумачний словник медичних термінів. Київ, 2010. С. 175).

Повторне: (Там само. С. 92).

У повторному бібліографічному посиланні на багаточастинний документ, крім номера сторінки, зазначають номер тому (частини, випуску тощо).

Приклад

Позатекстове посилання

Первинне: 13. Енциклопедія історії України: у 10 т./ред. рада: В. М. Литвин (голова) та ін.; НАН історії України, Ін-т історії України. Київ: Наук. думка, 2005. Т 9. С. 36–37.

Повторне: 14. Там само. Т. 7. С. 18.

Якщо у складі первинного та повторного бібліографічних посилань, наведених одне за одним, є аналітичні бібліографічні записи на різні публікації, які розміщено в одному й тому самому періодичному чи продовжуваному виданні, у повторному посиланні замість бібліографічних відомостей про цей документ, що збігаються з бібліографічними відомостями у первинному посиланні, наводять слова «Там само» («Там же» або «Ibid»).

Приклад

Позатекстове посилання

Первинне: 5. Сенченко М. Чи вміємо ми читати?//Вісн. Книжкової палати. 2012. № 3. С. 3.

Повторне: 6. Афонін О. Українська книга 2011: рух по сходинках униз // Там само. С. 6–8.

Якщо у повторному бібліографічному посиланні, поданому не після первинного, є бібліографічний запис на один і той самий документ, створений одним, двома або трьома авторами, в ньому подають заголовок бібліографічного запису, а основну назву та наступні за нею повторювані елементи замінюють скороченими словами: «Ззнач. твір» («Ззначений твір»), «Цит. твір» («Цитований твір»), «Указ. соч.» («Указанное сочинение» – рос. мовою), «Цит. соч.» («Цитированное сочинение» – рос. мовою), «Op. cit.» («Ориэ citato» – латин. мовою).

У повторному бібліографічному посиланні на інший том (частину), іншу сторінку після цих слів зазначають номер цього тому (частини), цієї сторінки.

Приклад

Підрядкове посилання

Первинне: 2 Криворучко О. Ю. Сучасна архітектура: термінол. слов./Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів, 2008. С. 87.

Повторне: 4 Криворучко О. Ю. Ззнач. твір. С. 59.

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ КОМПЛЕКСНОГО БІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОСИЛАННЯ

Якщо в бібліографічному посиланні використано кілька об'єктів посилання, їх об'єднують в одне – комплексне бібліографічне посилання (далі – комплексне посилання).

У комплексному посиланні кілька об'єктів бібліографічного посилання подають в абетковому чи хронологічному порядку або за абеткою назв мов, тобто за принципом єдиної графічної основи – кириличної, латинської тощо, або кожною мовою окремо.

Комплексні посилання можуть бути внутрішньотекстовими, підрядковими, позатекстовими, а також можуть містити первинні та повторні посилання.

Бібліографічні посилання у складі комплексного посилання розділяють між собою знаком «крапка з комою».

Кожне з бібліографічних посилань у складі комплексного посилання оформлюють за загальними правилами, урахувавши зазначені далі особливості.

Якщо кілька бібліографічних посилань у складі комплексного посилання мають ідентичні заголовки (один і той самий автор кількох праць), у другому й наступних посиланнях ці заголовки можна замінити словами: «Його ж», «її ж», «їх же» («Его же», «Ее же», «Их же» – рос. мовою або «Idem», «Eadem», «Ibidem» – латин. мовою).

Приклад

Підрядкове комплексне посилання: *Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ, 2011. С. 128 ; Його ж. Психологія і педагогіка вищої школи в запитаннях і відповідях: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ, 2011. С. 230.

Ідентичні заголовки у бібліографічних посиланнях у складі комплексного посилання можна не наводити. У цьому разі після заголовка в першому посиланні ставлять знак «двокрапка», а перед основною назвою наступного бібліографічного посилання проставляють його порядковий номер.

Приклад

Позатекстове комплексне посилання: 27. Кузьмінський А. І.: 1) Методика навчання англійської мови в аспекті комунікативно-когнітивного підходу: навч.-метод. посіб. Черкаси, 2011. С. 31 ; 2) Моделювання професійної діяльності майбутнього фахівця в умовах інтеграції України в європейський освітній простір: навч. посіб. Черкаси, 2011. С. 78.

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОСИЛАННЯ НА ЕЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС

Залежно від режиму доступу електронні ресурси поділяють на електронні ресурси локального та віддаленого доступу.

За видом інформації, призначеної для сприйняття, розрізняють такі електронні ресурси: електронні дані, електронні програми, електронні дані та програми.

Джерелами інформації для складання бібліографічного посилання на електронний ресурс є титульний екран, основне меню, програма, головна сторінка сайту чи порталу, що містять відомості про автора, назву, відповідальність, перевидання (версію), місце та рік видання. Основним джерелом інформації є титульний екран. За потреби використовують й інші джерела інформації: етикетку на фізичному носіїві електронного ресурсу, технічну та іншу супровідну документацію до нього або контейнер, коробку, конверт тощо (згідно з ДСТУ 7157).

Бібліографічне посилання складають як на електронні ресурси загалом (електронні документи, бази даних, портали чи сайти, веб-сторінки, форуми тощо), так і на їхні складники (розділи та частини електронних документів, порталів чи сайтів; публікації в електронних серіальних документах, повідомлення на форумах тощо) згідно з загальними правилами (відповідно до розділів 4–6) та з урахуванням зазначених далі особливостей.

Якщо є зміни в змісті електронного ресурсу – доповнено зміст або вилучено з нього певну інформацію, модифіковано мову програмування або операційної системи тощо, у бібліографічному посиланні наводять ці відомості, що крім слова «видання» (наприклад, «2-ге вид., доповнене»), можуть містити слова «версія» (наприклад, «Версія 3.1»), «рівень» (наприклад, «Тренувальний рівень»), «модифікація» (наприклад, «Третя модифікація»).

У бібліографічному посиланні після відомостей про відповідальність дозволено не подавати відомості про вид електронних даних чи програм, наприклад: електронні текстові дані (скорочено – електрон. текст. дані), електронні графічні дані (електрон. граф. дані), електронний журнал (електрон. журн.), електронні картографічні дані (електрон. картогр. дані), електронна пошукова програма (електрон. пошук. прог.) тощо.

У бібліографічному посиланні на електронний ресурс локального доступу після вихідних даних подають відомості про кількість фізичних одиниць (арабськими цифрами) та вид носія інформації (наприклад, електронний оптичний диск). У дужках можна подавати відомості про вид оптичного диска (CD-R, CD-

RW, DVD-R тощо).

Приклад

Підрядкове посилання

11 Кожухівський А. Д. Імітаційне моделювання систем масового обслуговування [Електронний ресурс]: практикум/Черкас. держ. технол. ун-т. Електрон. текст, дані. Черкаси, 2009. 1 електрон. опт. диск (CD-R).

У примітці до бібліографічного посилання на електронний ресурс подають відомості, необхідні й достатні для пошуку та характеристики технічних специфікацій цього електронного ресурсу, в такій послідовності: системні вимоги; відомості про доступ; дата оновлення документа або його частини; електронна адреса; дата звернення до документа.

Відомості про доступ до електронного ресурсу подають у бібліографічних посиланнях на документи з комп'ютерних мереж, а також із повнотекстових баз даних, доступ до яких здійснюють на договірній основі або за передплатою (наприклад, «ЛІГА- ЗАКОН», «Атлас Аналітика», «Нормативні акти України» тощо).

Приклад

Позатекстове посилання

3. Про відзначення 150-річчя з дня народження видатного вченого Володимира Івановича Вернадського [Електронний ресурс]: проект постанови Верховної Ради України. Документ не було опубліковано. Доступ із інформ.-правової системи «ЛІГА- ЗАКОН».

Відомостям про дату (день, місяць, рік) останнього оновлення електронного ресурсу віддаленого доступу (його частини) передують слова «Дата оновлення». Ці відомості в бібліографічному посиланні наводять перед відомостями про режим доступу («URI», «URL»).

Приклад

Підрядкове посилання

2 Берташ В. Пріоритети визначила громада // Голос України: електрон. версія газ. 2012. № 14 (5392). Дата оновлення: 04.08.2012. URL: <http://www.qolos.com.ua/userfiles/file/040812/040812-u.pdf> (дата звернення: 06.08.2012).

Для позначення електронної адреси електронного ресурсу віддаленого доступу в примітці дозволено замість слів «Режим доступу» (чи «Доступ») або їхнього еквівалента іншою мовою (наприклад, «Availabte from») застосовувати аббревіатури «URI» (Uniform Resource Identifier – Уніфікований ідентифікатор ресурсу) або «URL» (Uniform Resource Locator – Уніфікований покажчик ресурсу).

Якщо електронний ресурс має унікальний ідентифікатор DOI (Digital Object

Identifier – Ідентифікатор цифрового об'єкта) або інший постійний ідентифікатор, замість електронної адреси цього ресурсу рекомендовано зазначати його ідентифікатор.

Інформацію про протокол доступу до електронного ресурсу (http, ftp тощо) та його електронну адресу наводять у форматі «URI» або «URL».

Довгу електронну адресу можна переносити на наступний рядок. У цьому разі останнім у першому рядку має бути знак «навискісна риска» («/»).

Приклад

Підрядкове посилання

12 Біланюк О. П. Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародного туризму в українськопольських відносинах // Економіка. Управління. Інновація: електрон. наук. фахове вид. 2012. № 2. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2012_2/pdf/12borupv.pdf (дата звернення: 17.06.2013).

Для запобігання помилок у наведенні електронної адреси рекомендовано подавати її в один рядок.

Приклад

Підрядкове посилання

12 Біланюк О. П. Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародного туризму в українськопольських відносинах//Економіка. Управління. Інновація: електрон. наук. фахове вид. 2012. № 2. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2012_2/pdf/12borupv.pdf (дата звернення: 17.06.2013).

Дозволено подавати відомості про інше місцезнаходження чи форму електронного ресурсу, використовуючи слова «Також доступний» (наприклад, «Також доступний у Р D F :.») чи подібні еквівалентні фрази (наприклад, «Відомості доступні також в Інтернеті:...»).

Після електронної адреси подають відомості про дату звернення до електронного ресурсу віддаленого доступу: число, місяць і рік (в круглих дужках) після слів «дата звернення».

Приклад

Позатекстове посилання

4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 08.02.2012).

У бібліографічному посиланні на електронні ресурси локального та віддаленого доступу в примітці можна не подавати відомостей про джерело назви («Назва з етикетки диска», «Назва з екрана» тощо).

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОСИЛАННЯ НА АРХІВНИЙ ДОКУМЕНТ³⁰

Бібліографічне посилання на архівний документ дає можливість ідентифікувати його та визначати місцезнаходження в архіві, музеї, бібліотеці тощо.

Бібліографічне посилання на архівний документ складають за загальними правилами, викладеними в цьому стандарті, з урахуванням зазначених далі особливостей.

У бібліографічному посиланні на архівний документ відомості про об'єкт посилання відокремлюють від пошукових даних знаком «дві навскісні риски» («//») з проміжками до та після нього.

Приклад

Підрядкове посилання

3 Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки//ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3.

Для позначення пошукових даних архівного документа використовують такі скорочення слів: «Ф.» («Фонд»), «Оп.» («Опис»), «К.» («Картон»), «Спр.» («Справа»), «Од. зб.» («Одиниця зберігання»), «Арк.» («Аркуш»).

Між елементами пошукових даних ставлять знак «крапка».

Приклад

Внутрішньотекстове посилання: (ЦДІАК України. Ф. 4703. Оп. 3. Спр. 23. Арк. 45–49).

Бібліографічне посилання на архівний документ може містити такі елементи: заголовок бібліографічного запису (ім'я автора); основну назву документа; відомості, що належать до назви (пояснюють і доповнюють її); відомості про відповідальність (містять інформацію про осіб і/або організації, які брали участь у створенні документа); пошукові дані архівного документа; примітки.

Пошукові дані архівного документа містять такі відомості: назву архіву; номер архівного фонду; номер опису; номер справи (одиниці зберігання) за описом; місцезнаходження об'єкта посилання (кількість аркушів загалом чи аркуш, на якому подано об'єкт посилання).

Приклад

³⁰ ДСТУ 8302:2015.. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ. ДП «УкрНДНЦ», 2016. 20 с. (Інформація та документація). URL: http://knmu.kharkov.ua/attachments/3659_8302-2015.PDF

Позатекстове посилання

8. ЦДНТА України. Ф. Р-72. Оп. 2. К. 1 – 272. Од. зб. 1. 10 арк.

Назву архіву подають у вигляді аббревіатури чи скорочення, які прийнято в архівній галузі. Розшифрування аббревіатури наводять у списку скорочень, який додають до тексту. Якщо списку скорочень немає, назву архіву подають повністю або скорочують окремі слова та словосполучення згідно з ДСТУ 3582, ДСТУ 7093, ГОСТ 7.12. Повну або скорочену назву архіву можна подавати після аббревіатури.

Приклади

ЦДІАК України (Центральний державний історичний архів України, м. Київ); ДА СБ України (Держ. архів Служби безпеки України); ЦДНТА України (Центр. держ. наук.-техн. архів України); Держархів м. Києва.

У повторному бібліографічному посиланні назву архіву наводять у вигляді аббревіатури або в скороченій формі.

Номер архівного фонду наводять після назви архіву, зазначаючи ті необхідні елементи пошукових даних, які прийнято подавати саме в цьому архіві. Після номера архівного фонду в круглих дужках може бути зазначено його назву.

Приклад

ЦДАВО України. Ф. 14 (Фонд «Товариство отців Василіан» у Львові).

Якщо номера архівного фонду немає, після назви архіву подають, зазвичай у називному відмінку, назву цього архівного фонду.

Приклад

Держархів Донецької обл. Фонд Донецького обкому КП(б)У.

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання на архівний документ зазвичай містить тільки пошукові дані цього документа.

Приклад

Внутрішньотекстове посилання (ЦДІАЛ України. Ф. 183. Оп. 4. Спр. 2. Арк. 10).

За потреби можна наводити його повний опис.

Приклад

Внутрішньотекстове посилання

(Наукове товариство ім. Шевченка//Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7).

У підрядкових і позатекстових бібліографічних посиланнях рекомендовано

наводити відомості про архівний документ – об’єкт посилання (його заголовки та основну назву або тільки його основну назву; відомості, що належать до назви тощо) та пошукові дані.

Приклад

Позатекстове посилання

5. Діяльність історичної секції при ВУАН та зв’язаних з нею історичних установ Академії в 1929— 1930 рр.//Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. Х (Всеукраїнська Академія Наук). Спр. 1686. 30 арк.

Проте можна наводити у підрядкових і позатекстових посиланнях на архівний документ тільки пошукові дані цього документа за умови, якщо основні відомості про нього є в тексті.

Якщо справа (одиниця зберігання) чи певний архівний документ, який зберігають у цій справі, не має назви, її формулює дослідник. У цьому разі назву справи подають у квадратних дужках до або після пошукових даних про документ.

Приклад

Позатекстове посилання

17. [Праці П. К. Грімстед]/ЦДАВО України. Ф. 14. Оп. 7. Спр. 19. 284 арк. або:

17. ЦДАВО України. Ф. 14. Оп. 7. Спр. 19. 284 арк. [Праці П. К. Грімстед].

Якщо потрібно зазначити автора та назву або тільки назву справи, в якій зберігають архівний документ – об’єкт посилання, ці відомості подають після пошукових даних у круглих дужках.

Приклад

Підрядкове посилання

3 Науковий архів Інституту історії України НАН України. Ф. 2. Оп. 3. Спр. 170. № 1. Арк. 5. (План праці НДКІУ на 1924 р.).

У примітках можна наводити відомості про автентичність, автографічність, мову, спосіб відтворення, відомості про особливості зовнішнього вигляду архівного документа, про його опублікування тощо. Примітки подають після пошукових даних.

Приклади

Підрядкові посилання

*ЦДАВО України. Ф. 3866. Оп. 3. Спр. 3. Арк. 1–37. Копія.

2 ЦДАК України. Ф. 127. Оп. 3. Спр. 38. Арк. 45. Оригінал. Рукопис.

Якщо текст архівного документа розміщено на зворотному боці аркуша, у

пошукових даних бібліографічного посилання зазначають слово «зворот» у скороченій формі – «зв.».

Приклад

Позатекстове посилання

21. Лист Голови Спілки «Чорнобиль» Г. Ф. Лепіна на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола щодо реєстрації Статуту Спілки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р.//ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64, 64 зв., 71.

Бібліографічні посилання на архівні документи із зарубіжних архівів подають мовою певної країни згідно з прийнятими в цій країні та в цьому архіві правилами описування та складання посилань (зі скороченнями).

Приклади

Внутрішньотекстове посилання: (APw Lublinie. Zespol 95. Sygn.125. K. 6–7).

Підрядкове посилання: 11 Sygn.126. Wisyta Generalna dekanatu Patenskiego w roku 1793. 1793 r. 57 k.

Позатекстове посилання: Государственный архив Российской Федерации. Ф. Р-7008. Украинская библиотека им. С. Петлюры в Париже. 1922 –1940. Оп. 1. Д. 65. Каталог книг по истории Украины и другим вопросам на украинском языке, 1908–1940. 80 л.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Основні джерела

Нормативні документи

1. Закон України «Про освіту» (2017, зі змінами). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n1854>
2. Закон України «Про вищу освіту» (2014, зі змінами). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання окремих питань присудження наукових ступенів та ліцензування освітньої діяльності» (від 30.03.2021 № 1369-IX). Режим доступу: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D0%A0%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BB%20%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%88%D0%B0/%D0%9E%D0%9D%D0%9F%20%D0%A1%D0%BE%D1%86.%20%D1%80%D0%BE%D0%B1/%D0%BD%D0%9E%D0%A0%D0%9C.%20%D0%94%D0%9E%D0%9A/2021/%D0%97%D0%A3%20%D0%9F%D1%80%D0%BE%20%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B7%D0%BC%D1%96%D0%BD...,%20%D0%B7%2018.04.21/d504786.htm>
4. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015, зі змінами). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
5. Концепції та плани реалізації державної політики щодо досягнення цілей 1.1–1.5 Програми діяльності Кабінету Міністрів України, 2019 р. (*Проект*). – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-konceptij-ta-planiv-realizaciyi-derzhavnoyi-politiki-shodo-dosyagnennya-cilej-1-1-15-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-ukrayini>.
6. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2017 р. № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 30.04.2020 р. № 584). Режим доступу: [https://mon.gov.ua › 2020-metod-rekomendacziyi](https://mon.gov.ua/ua/news/2020-metod-rekomendacziyi)
7. Освітньо-наукова програма «Психологія» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Режим доступу: <https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/%D0%9E%D0%9D%D0%9F-%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf>
8. Національна рамка кваліфікацій (постанова КМУ № 1341 від 23.11.2011 у редакції від 25.06.2020 № 519). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>
9. Положення про освітні програми в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (2021 р.). Режим доступу: <https://udpu.edu.ua/documents/doc/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%20%D0%B7%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%83/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0>

%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8.pdf

10. Положення про організацію освітнього процесу в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (2021). Режим доступу: <https://udpu.edu.ua/documents/doc/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%20%D0%B7%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%83/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE->

%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8E%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%83.pdf

11. Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою КМУ № 261 від 23.03.2016 р. (зі змінами, Постанова КМУ № 283 від 03.04.2019 р.). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF>

12. Постанова Кабінету міністрів України від 01.03.99 р. № 309 Про затвердження положення «Про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів». – Електронний ресурс. – режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/309-99-%D0%BF>

13. Проект Державного стандарту вищої освіти здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 053 Психологія (2020). Режим доступу: <https://cutt.ly/6lu60Ue>

14. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» (наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.03.2021 № 610). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-standart-na-grupu-profesij-vikladachi-zakladiv-vishoyi-osviti>

15. Положення про аспірантуру Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (від 21 червня 2016 р., зі змінами). Режим доступу: <https://udpu.edu.ua/images/public/centers/895/files/polozenya.pdf>

16. Про державну атестацію закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0688-19>.

17. Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1146-2019-%D0%BF>.

18. Статут Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2021). Режим доступу:

<https://udpu.edu.ua/documents/doc/%D0%9D%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%20%D0%A3%D0%94%D0%9F%D0%A3/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82%20%D0%A3%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D1%83%2>

0%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%96%20%D0%9F%D0%B0%D0%B2 %D0%BB%D0%B0%20%D0%A2%D0%B8%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8%20.pdf;

19. Стратегія розвитку УДПУ на 2021-2025 рр. (2021). Режим доступу: <https://udpu.edu.ua/documents/doc/%D0%9D%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%20%D0%A3%D0%94%D0%9F%D0%A3/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%A3%D0%94%D0%9F%D0%A3%20%D0%BD%D0%B0%202021-2025%20%D1%80%D1%80.pdf>.

Навчально-методичні матеріали:

1. Батенко Л. П. Управління проектами: Навч. посібник / Л.П. Батенко, О.А. Загородніх, В.В. Ліщинська / Батенко Л. П., Загородніх О. А., Ліщинська В. В. К.: КНЕУ, 2003. 231 с.
2. Важинський С.Е., Щербак Т.І. В 12 Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т.І. Щербак. – Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 260 с.
3. Дебич М. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід: монографія. – Ніжин: ПП Лисенко. – 2019. – 408 с.
4. Методика викладання психологічних дисциплін у ВНЗ: Курс лекцій: Навчальний посібник / Уклад. Т. Д. Перепелюк. Умань. 2017. 226с.
5. Гульбс О.А., Кузьміна В.Ю., Перепелюк Т.Д., Польшина А.К. Психологический практикум – ПТК«Психо-тест». Диагностика и коррекция познавательной и эмоционально-волевой сферы личности : учебное пособие. Краматорск : ЦТРИ «Друкарський дім», 2021. 385 с.
6. Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні: методичні рекомендації / Л. Горбунова, М. Дебич, В. Зінченко, І. Сікорська, І. Степаненко, О. Шипко / За ред. І. Степаненко. – К.: ІВО НАПН України, 2016. – 158 с.
7. Інтернаціоналізація як інструмент розвитку лідерського потенціалу університету : навчальний посібник / І. Степаненко, М. Дебич. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2017. – 44 с.
8. Кукоба В. П. Управління проектами. Практикум [Електронний ресурс]: навч. посіб. / В. П. Кукоба [та ін.]; за заг. ред. В. П. Кукоби. - К. : КНЕУ, 2014. - 111 с.
9. Методичні рекомендації до проходження виробничої науково-викладацької практики здобувачами вищої освіти ступеня «доктор філософії» спеціальності 053 Психологія / Уклад. Т.Д.Перепелюк, 2021. 87 с.
10. Методичні рекомендації до проходження виробничої дослідницької практики здобувачами вищої освіти ступеня «доктор філософії» спеціальності 053 Психологія / Уклад. Л.А.Данилевич, 2021. 87 с.
10. Наукове дослідження та академічна доброчесність : навч.-метод. посібн. / Уклад. Н. М. Коляда, Н. В. Левченко. К., 2021. 140 с.
10. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), О. М.Топузов (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2021. 384 с. Бібліогр.: с. 21. (До 30-річчя незалежності України). DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
11. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 352 с.
12. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / за заг. ред. Т. В. Гончарук. – Тернопіль, 2014. – 272 с.
13. Проектне фінансування: Підручник / Т.В. Майорова, О.О. Ляхова. – К.: КНЕУ, 2017. – 761 с.
14. Семігіна Т. (2019). Дослідження у соціальній роботі: призначення, межі та методологія. Режим доступу: https://www.academia.edu/38287872/%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D0%B3%D1%96%D0%BD%D0%B0_%D0%A2._2019.__%D0%94%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D

0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%83_%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D0%B9_%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D1%96_%D1%82%D0%B0_%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F

15. Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: Монографія / В. Зінченко, Н. Базелюк, М. Бойченко, Л. Горбунова, С. Курбатов, Ю. Мелков, О. Шипко ; за ред. В. Зінченка. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2020. 199 с.

16. Сусліков Л.М., Студеняк І.П. Управління науковими проектами: електронний навчальний посібник. 100 Мбайт. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2020. 409 сл.

17. Управління проектами: навч. посіб. / Ю. І. Буріменко, Л. В. Галан, І. Ю. Лебедева, А. Ю. Щуровська; за ред. Ю. І. Буріменко. – Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2017. – 208 с.

18. Управління проектами: навчальний посібник до вивчення дисципліни для магістрів галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент» спеціалізації: «Менеджмент і бізнес-адміністрування», «Менеджмент міжнародних проектів», «Менеджмент інновацій», «Логістика»/ Уклад.: Л.Є. Довгань, Г.А.Мохонько, І.П. Малик. – К.: КІІ ім. Ігоря Сікорського, 2017. – 420 с.

Додаткові джерела

Наукові праці

1. Харченко Н. А. Теоретико-методологічні засади застосування теорії Г. С. Костюка у сучасній освітній практиці: монографія / Харченко Надія Анатоліївна; МОН України, Уманський держ. пед. у-т імені Павла Тичини. Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2019. – 188 с. ISBN 978-966-304-316-6.

2. Вавіліна Н.І. Підготовка наукових кадрів як основа формування інтелектуального капіталу країни. НАУКА, ТЕХНОЛОГІЇ, ІННОВАЦІЇ. 2019, № 4. С. 16–27. Режим доступу: file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%86.,%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%9C%D0%94/%D0%AF%20%D0%97%D0%9C%201/%D0%BC%D0%B0%D1%82-%D0%BB%D0%B8/%D0%92%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0_4-19.pdf

3. Винницький М. Впровадження третього циклу вищої освіти – ключ до успіху Болонського процесу. *Вища школа*. 2008. № 12. С. 20–27.

4. Демідова Ю. Система підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні: ретроспектива розвитку і особливості формування. Теорія і практика управління соціальними системами 4'2019. С. 115–129. Режим доступу: file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%86.,%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%9C%D0%94/%D0%AF%20%D0%97%D0%9C%201/%D0%BC%D0%B0%D1%82-%D0%BB%D0%B8/%D0%94%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf

5. Докторські програми в Україні: досвід НаУКМА / За ред. В. П. Моренця. Київ : Універ. вид-во «Пульсари», 2010. 160 с.

6. Діхтяренко С.Ю. Мотиваційна складова навчального менеджменту у вищій школі. Вісник Національного університету оборони України. Київ, 2017. Вип. № 1 (48). С.66-71. Режим доступу: <https://mail.google.com/mail/u/0/#search/245440ss%40gmail.com?projector=1>

7. Гриньова Н. В., Козак О.Ю. До питання професійного становлення викладачів закладів вищої освіти. Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том. XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. 2020. Випуск 21. С.80-93.

8. Данилевич Л.А. Феноменологія та психосемантика поняття «професійний

психологічний вплив». Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук. праць. К.: НУОУ, 2017. Вип. 1 (48) С.72-77.

9. Міщенко М. С. Вплив самооцінки на рівень успішності професійної діяльності. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. Херсон : Гельветика, 2016. Випуск 6. Том 1. С. 78–83.

10. Міщенко М. С. Вплив індивідуально-психологічних особливостей особистості майбутнього психолога на розвиток синдрому емоційного вигорання. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. Херсон : Гельветика, 2017. Випуск 2. Том 2. С. 48–53.

11. Перепелюк Т. Формування професійно-особистісного рівня викладача психології. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2018. Випуск 1(38). С. 40-43.

12. Луговий В. І. Модернізація підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів в аспірантурі та докторантурі наукових установ АПН України в контексті Болонського процесу: досвід, проблеми, перспективи / В. І. Луговий, В. А. Семиченко, О. Л. Кононко та ін. // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 1. – С. 94-102.

13. Методика викладання психологічних дисциплін у ВНЗ: Курс лекцій: Навчальний посібник / Уклад. Т. Д. Перепелюк. Умань. 2017. 226с.

14. Підготовка докторів філософії (PhD) в умовах реформування вищої освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Запоріжжя, 5-6 жовтня 2017 р.). Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2017. 216 с.

15. Рачинський А.П., Інституційно-правові засади підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні: становлення й розвиток. Режим доступу: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%86.,%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%9C%D0%94/%D0%AF%20%D0%97%D0%9C%201/%D0%BC%D0%B0%D1%82-%D0%BB%D0%B8/%D0%94%D0%BB%D1%8F%20%D1%81.%D1%80/Rachinskiy.pdf>

16. Решетняк О.І. Особливості підготовки наукових кадрів у системах вищої освіти країн світу. Економіка та держава. Економіка та держава № 4/2020. С. 96–103. Режим доступу: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%86.,%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%9C%D0%94/%D0%AF%20%D0%97%D0%9C%201/%D0%BC%D0%B0%D1%82-%D0%BB%D0%B8/%D0%A0%D0%B5%D1%88%D0%B5%D1%82%D0%BD%D1%8F%D0%BA.pdf>

17. Різник В.В., Різник Н.А. Національні особливості та закордонна практика підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів. «Young Scientist». № 10 (50). October, 2017. С. 525–529. Режим доступу: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%86.,%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%9C%D0%94/%D0%AF%20%D0%97%D0%9C%201/%D0%BC%D0%B0%D1%82-%D0%BB%D0%B8/%D0%A0%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>

18. Гульбс О.А. Психологічна готовність особистості викладача до інноваційної діяльності. «Економічні та гуманітарні проблеми сучасної України» 5 грудня 2017 р.// Ред.кол.: Лантух В.В. (голов. ред) та ін. - Краматорськ: Краматорський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2017р. – С.25-30.

19. Гульбс О.А. Роль комунікативної толерантності та емпатії в професійній діяльності психолога. / Гульбс О. А., Кузьміна В. Ю. / / The 3rd International scientific and practical conference —Priority directions of science and technology development (November 22-24, 2020) SPC—Sci-conf.com.ua, Kyiv, Ukraine. 2020. – 746 – 751 p.

20. Перепелюк Т. Д. Мотиваційний компонент навчальної діяльності у вищій школі: сучасні теорії дослідження. Nowoczesna nauka: teoria i praktyka: Mater. III Międz. Konf. Nauk. Prakt. /

Pod red. S. Gorniaka. Katowice: Nowa nauka, 30 kwietnia 2019. S. 76-78.

21. Таланова Ж. В. Докторська підготовка у світі та Україні. Київ: Міленіум, 2010. 475 с.

Періодичні видання (спеціальність 053 Психологія)

1. Вісник Національного університету оборони України: збірник наукових праць. Київ : НУОУ <https://nuou.org.ua/nauka/svr/npub/v-nuou/>
2. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки» <http://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj>
3. Психологічний часопис : збірник наукових праць. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України <http://psychology-naes-ua.institute/>
4. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. <http://psych.vernadskyyournals.in.ua/archive>
5. Науковий журнал з соціології та психології «Габітус». <http://habitus.od.ua/>
6. Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди "Психологія" <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/psychology>
7. Вісник Одеського національного університету: зб. наук. пр., Серія: Психологія. <http://psysocwork.onu.edu.ua/old>
8. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: психологія <https://periodicals.karazin.ua/psychology>
9. Збірник наукових праць Державної прикордонної служби України. Серія : психологічні науки. Хмельницький. <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk>
10. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія». <https://psj.oa.edu.ua/>
11. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». <https://pp-msu.com.ua/uk>

Інформаційні джерела

1. Аспірантам, докторантам, науковим керівникам (консультантам). Факультет соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини. Режим доступу: <https://fspo.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b0-%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%be%d1%82%d0%b0/%d0%b0%d1%81%d0%bf%d1%96%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d0%b0%d0%bc-%d1%82%d0%b0-%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%bc-%d0%ba%d0%b5%d1%80%d1%96%d0%b2%d0%bd%d0%b8%d0%ba%d0%b0%d0%bc/>
2. Аспірантура та докторантура. Факультет соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини. Режим доступу: <https://fspo.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%b0/%d0%b0%d1%81%d0%bf%d1%96%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b0-%d1%82%d0%b0-%d0%b4%d0%be%d0%ba%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b0/>
3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник. 2007-2020 рр. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm
4. Науковий портал. УДПУ імені Павла Тичини. Режим доступу: <https://nauka.udpu.edu.ua/>
5. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Режим доступу: <https://naqa.gov.ua/>
6. Наука. МОН України. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nauka>
7. Національна академія наук України. Режим доступу: <https://www.nas.gov.ua/UA/Pages/default.aspx>
8. Quality guidelines for phd programs in social work. Режим доступу: [http://www.gadephd.org/Portals/0/docs/GADE%20quality%20guidelines%20approved%204%2006%202013%20\(2\).pdf?ver=2013-06-27-221225-117](http://www.gadephd.org/Portals/0/docs/GADE%20quality%20guidelines%20approved%204%2006%202013%20(2).pdf?ver=2013-06-27-221225-117).

Веб-ресурси

1. <https://scholar.google.com/>
2. <https://www.scopus.com/home.uri>

3. <https://www.webofknowledge.com>

ДОДАТКИ

Додаток 1

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ, що регулюють підготовку науково-педагогічних та наукових кадрів в Україні³¹

Конституція України.

В ній визначено, що кожен має право на освіту (ст.53); громадянам гарантується свобода наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності; держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством (ст.54).

Закони України та постанови Кабінету Міністрів України:

Закон України «Про освіту»

Закон України «Про вищу освіту»

Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність”

Порядок присудження наукових ступенів, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567

Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261

Постанова Кабінету Міністрів України № 261 від 23.03.2016 р. “Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)”

Постанова Кабінету Міністрів України № 309 від 01.03.1999 р. “Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів”

Постанова Кабінету Міністрів України № 1187 від 30.12.2015 р. “Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти”

Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії :
Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 06.03.2019 № 167

³¹ Аспірантам, докторантам, науковим керівникам (консультантам). Факультет соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини. Режим доступу: <https://fspo.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b0-%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%be%d1%82%d0%b0/%d0%b0%d1%81%d0%bf%d1%96%d1%80%d0%b0%d0%bd%d1%82%d0%b0%d0%bc-%d1%82%d0%b0-%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%bc-%d0%ba%d0%b5%d1%80%d1%96%d0%b2%d0%bd%d0%b8%d0%ba%d0%b0%d0%bc/>

Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.04.2019 № 283

Накази та розпорядження Міністерства освіти і науки України:

Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук: Наказ Міністерства освіти і науки України 23 вересня 2019 року № 1220

Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266

Про затвердження Вимог до оформлення дисертації

Про затвердження форм документів про вищу освіту (наукові ступені) державного зразка та додатків до них, зразка академічної довідки

Про затвердження форм документів з підготовки фахівців у закладах вищої освіти

Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)

Документи

Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти:

Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти

Методичні рекомендації для експертів Національного агентства щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми

Порадник щодо заповнення відомостей самооцінювання освітньої програми (для ЗВО)

Лист-роз'яснення щодо акредитації освітніх програм освітньо-наукового рівня (доктор філософії) у 2019-2020 н.р.

Громадське обговорення

Проект Переліку наукових спеціальностей за галузями науки

Проект Порядку присудження доктора наук

Проект Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії

Проект Положення про спеціалізовану вчену раду з присудження наукового ступеня доктора наук

**ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ
СТРУКТУРНИХ СКЛАДОВИХ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ**

Міністерство освіти і науки України

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Кваліфікаційна наукова

праця на правах рукопису

ЧУПІНА КАТЕРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 364-786.2-057.875-056.26:338.48-2-056.26](043.5)

**ДИСЕРТАЦІЯ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ
СТУДЕНТІВ З ОБМЕЖЕННЯМ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
ЗАСОБАМИ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ**

05 Соціальні та поведінкові науки

053 Психологія

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ К. О. Чупіна

Науковий керівник: Сафін Олександр Джамільович, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Умань – 2021

АНОТАЦІЯ

Чупіна К.О. Соціально-психологічна реабілітація студентів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 2021.

У дисертації на основі теоретико-методологічного аналізу стану дослідженості проблеми соціально-психологічної реабілітації осіб з обмеженням життєдіяльності проаналізовано основні наукові підходи у психології щодо психологічного супроводу здобувачів освіти в умовах інклюзивного освітнього середовища, психологічної реабілітації, форм та методів роботи психолога зі здобувачами з обмеженням життєдіяльності в умовах ЗВО.

Авторкою критично проаналізовано міжнародні практики щодо супроводу здобувачів з обмеженням життєдіяльності в умовах ЗВО та розвитку інклюзивного туризму за кордоном. Проаналізовано досвід психолого-педагогічного супроводу здобувачів з обмеженням життєдіяльності в Україні. Виокремлено досягнення, які можна впровадити в освітній процес ЗВО України, серед яких психологічний супровід, індивідуальна та групова робота з психологом, застосування арт-терапевтичних вправ та тренінгових занять, використання роздаткового матеріалу шрифтом Брайля, залучення сурдоперекладача, адаптація навчальних курсів відповідно до потреб здобувача з обмеженням життєдіяльності, створення системи дистанційного навчання та залучення волонтерів чи асистентів для допомоги здобувачам з обмеженням життєдіяльності.

Авторкою розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено програму упровадження інклюзивного туризму, як засобу соціально-психологічної реабілітації, яка містить організаційний, технологічний та результативний рівні та спрямована на когнітивний, емоційно-вольовий, особистісний та мотиваційний компоненти. До складу авторської програми увійшли: тренінг, інклюзивні туристичні маршрути, індивідуальна та групова робота з психологом. Наскрізний та комплексний характер програми реалізовано на базі Центру освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Результатом впровадження програми

соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності стало підвищення рівнів адаптації в освітньому середовищі та комунікативних навичок. Зросла питома вага здобувачів з обмеженням життєдіяльності, залучених до неформальних заходів та реалізації власних соціальних проєктів.

За результатами апробації авторської програми розроблено рекомендації для ЗВО щодо питань соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму. У рекомендаціях враховано особливості організації інклюзивних подорожей, адаптацію освітнього процесу та психолого-педагогічного супроводу здобувачів з обмеженням життєдіяльності відповідно до їхніх нозологій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування наукових положень і висновків дослідження для підвищення рівня адаптації здобувачів з обмеженнями життєдіяльності в новому колективі та пристосування до умов навчального процесу, а також у діяльності Центру соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» на базі факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини з метою створення ефективної системи психолого-педагогічного супроводу та соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму.

Результати дослідження можуть бути використано у роботі інклюзивно-ресурсних центрів, реабілітаційних установ, а також під час підготовки лекційних курсів зі спеціальності «Психологія» у закладах освіти I-IV рівнів акредитації.

Ключові слова: психологія, соціально-психологічна реабілітація, психолого-педагогічний супровід, інклюзивний туризм, здобувачі вищої освіти, обмеження життєдіяльності людини.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Чупіна К. Соціально-психологічна реабілітація осіб з інвалідністю засобами інклюзивного туризму. *Габітус*. 2020. Т. 1, № 12. С. 211–216. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.12-1.37>.

2. Чупіна К. Щодо питань соціально-психологічної реабілітації студентів з

обмеженнями життєдіяльності засобами інклюзивного туризму: рекомендації ЗВО. *Габітус*. 2021. № 26. С. 192–195. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.26.35>.

3. Чупіна К. Реабілітація засобами інклюзивного туризму психологічний аспект. *Психологія та соціальна робота*. 2021. № 1(53). С. 206–218. URL: [https://doi.org/10.18524/2707-0409.2021.1\(53\).241362](https://doi.org/10.18524/2707-0409.2021.1(53).241362).

Статті в наукових виданнях інших держав

4. Psychological and Pedagogical Support of Students with Special Educational Needs in a Higher Education Institution / O. Kravchenko, **K. Chupina** et al. *Advances in Human Factors and Ergonomics in Healthcare and Medical Devices. AHFE 2021. Lecture Notes in Networks and Systems*. 2021. No. 263. P. 299–306. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-80744-3_37. **Scopus**

5. Chupina K. Structural-functional model of social-psychological rehabilitation of students with disabilities by means of inclusive tourism. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*. 2021. No. 02(30). URL: <https://issn2391-4165.webnode.com.ua>.

Опубліковані праці апробаційного характеру

1. Чупіна К. Формування soft skill у студентів-психологів під час навчання в ЗВО. Наукові психологічні дослідження і розробки молодих вчених : зб. матеріалів ІХ-тої Всеукр. наук. Інтернет-конф., 29–30 жовт. 2020 р. С. 76–78.

2. Чупіна К. Навчання в університетах під час пандемії COVID-19: досвід ЄС. Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки : Спец. та інклюз. освіта: теорія, методика, практика : матеріали 7-ої Всеукр. наук.-практ. конф., м. Умань, 25 берез. 2021 р. С. 201–204.

3. Чупіна К. Інклюзивне навчання в умовах закладу вищої освіти: з досвіду центру соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів». *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат*: матеріали І Всеукр. міждисциплінар. науково-практ. конф., м. Тернопіль, 8 квіт. 2021 р. С. 199–201.

4. Чупіна К. Соціально-психологічна робота з студентами з ООП засобами еко-тренінгів. збірник тез доповідей VI Всеукраїнської науково-практичної

конференції : Сучасні тренінг. технології для розвитку особистості: еко-тренінг, м. Умань, 8–9 квіт. 2021 р. С. 78–79.

5. Чупіна К. Лідерство у студентському середовищі: гендерний вимір. Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти : IV Всеукр. науково-метод. конф. з міжнар. участю, м. Умань, 22 квіт. 2021 р. С. 99–102.

6. Чупіна К. Команда психолого-педагогічного супроводу студентів з інвалідністю в умовах ЗВО: до питання створення та функціонування. *Практична психологія в інклюзивному середовищі – 2020* : Програма Міжнар. наук. офлайн-онлайн конф., м. Переяслав, 21 лют. 2020 р. С. 142–144.

7. Чупіна К. Інклюзивний туризм, як складова реабілітації студентської молоді з інвалідністю. Наука. освіта. молодь : матеріали XIII Всеукр. наук. конф. здобувачів та молодих науковців, м. Умань, 22 квіт. 2020 р. С. 145–147.

8. Чупіна К. Система супроводу інклюзивного навчання в Італії. Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення : зб. матеріалів IV Міжнар. науково-практ. конф., м. Ніжин, 30 квіт. 2020 р. С. 179–181.

9. Чупіна К. О. Психологічна реабілітація осіб з інвалідністю. Вектори психології – 2020 : Матеріали Міжнар. молодіж. наук. конф., м. Харків, 24 квіт. 2020 р. С. 80–84.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Chupina K. Аналіз розвитку інклюзивного туризму закордоном. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм.*, 2020. № 11. С. 121–127. URL: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-11-14>.

2. Коляда Н., Кравченко О., **Чупіна К.** Академічна доброчесність як складова якості освітнього процесу в умовах закладу вищої освіти (з досвіду роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини). *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020. Т. 2, № 2. С. 95–104.

3. Кравченко О., Коляда Н., **Чупіна К.** З досвіду соціальної роботи в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. *Соціальна*

робота та соціальна освіта. 2020. № 1(4). С. 112–141. URL: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(4\).2020.215466](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(4).2020.215466).

4. Чупіна К. Психолого-педагогічний супровід студентів з особливими освітніми потребами в умовах закладу вищої освіти. *Психологічний журнал.* 2021., вип. 7 Т. 1. С. 74-85.

5. Чупіна К. Соціально-психологічна реабілітація осіб з інвалідністю засобами інклюзивного туризму. Психологічний супровід та соціально-педагогічна робота в закладі освіти: теорія та практика: колект. моногр. Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2020. С.242-251.

6. Чупіна К. Кравченко Раїса. Жінки в історії професійної соціальної роботи: від ХІХ століття – до сьогодення: колективна монографія / [Семигіна Т., Н. Коляда, О. Кравченко, Т. Кочубей [та ін.] ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2020. С. 278-287.

7. Чупіна К., параграф 1.7 Дельфінотерапія – ефективний метод реабілітації (с. 77-80) 2.7 Дельфінотерапія як профілактика та лікування (с. 112-117). Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами: інноваційні технології природотерапії: монографія / Кравченко О., Міщенко М., Левченко Н. [та ін.] ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – Умань : Візаві, 2020. – 144 с.

8. Chupina K.. Social and psychological rehabilitation of students with disabilities /Kravchenko Oksana, Chupina Kateryna, Safin Oleksandr// Current issues of inclusive tourism introduction in Ukraine and other countries. Poznan: UniKS Press. 2019. 225. ISBN 978-83-953988-2-7. P. 87-105.

9. Safin O., **Chupina K** . Social and psychological support of students with disabilities in higher educational institutions. Social and educational services for children with disabilities: history, theory and practice: joint monograph. Częstochowa printing binding drukarnia harit. 2021. Pp 183-193 ISBN: 978-83-62408-38-2.

10. Доступність об'єктів соціокультурної інфраструктури для дітей та молоді з особливими освітніми потребами : навчально-методичний довідник / Кравченко О., Міщенко М., Резніченко І., **Чупіна К.**, Молоченко І., Білик А. та ін.; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2020. 153 с.

11. Супроводжувач осіб з інвалідністю : навч.-метод. посіб. / О. Кравченко, М. Міщенко, Н. Левченко [та ін.]. Умань : Візаві, 2020. 110 с.
12. Історико-культурні, природно-заповідні та лікувально-оздоровчі об'єкти Черкащини крізь призму інклюзивного туризму : довідник / Кравченко О., Міщенко М., Резніченко І., **Чупіна К.**, Молоченко І., Поліщук О., Скочко М.; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві. 227 с.
13. «Державотворець»: програма особистісного та професійного розвитку : (регіональний рівень, м. Умань, 2020) : метод. зб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад.: Левченко Н., Кравченко О., Вдовиченко Н. [та ін.]. Київ : Компринт, 2021. 115 с.

ANNOTATION

Chupina K.O. Socio-psychological rehabilitation of students with disabilities by means of inclusive tourism. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript. The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 053 Psychology. - Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. Uman, 2021.

The dissertation on the basis of theoretical and methodological analysis of research of the problem of social and psychological rehabilitation of persons with disabilities analyzes the main scientific approaches in psychology for psychological support of students in an inclusive educational environment, psychological rehabilitation, forms and methods of work with psychologists with disabilities under the conditions of Higher Education Institution.

The author critically analyzes the international practices of accompanying applicants with disabilities in the conditions of Higher Education Institution and the development of inclusive tourism abroad. The experience of psychological and pedagogical support of applicants with disabilities in Ukraine is analyzed. Achievements that can be implemented in the educational process of Higher Education Institution of Ukraine, including psychological support, individual and group work with a psychologist, the use of art therapy exercises and training sessions, the use of handouts in Braille, the involvement of a sign language interpreter, adaptation of training courses according to the needs of the applicant with disability, the creation of a distance learning system and the involvement of volunteers or assistants to help applicants with disability.

The author developed, substantiated and experimentally tested the program of inclusive tourism as a means of social and psychological rehabilitation, which contains organizational, technological and effective levels and is aimed at cognitive, emotional, personal and motivational components. The author's program included: training, inclusive tourist routes, individual and group work with a psychologist. The cross-cutting and comprehensive nature of the program is implemented on the basis of the Center for Educational Integration and Inclusive Rehabilitation and Social Tourism «Without Barriers» of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

The result of the implementation of the program of social and psychological rehabilitation of applicants with disabilities is an increase in levels of adaptation in the educational environment and communication skills. The share of applicants with disabilities,

involved in informal activities and the implementation of their own social projects has increased.

Based on the results of the approbation of the author's program, recommendations were developed for the Higher Education Institution on the issues of social and psychological rehabilitation of applicants with disabilities by means of inclusive tourism. The recommendations take into account the peculiarities of the organization of inclusive travel, adaptation of the educational process and psychological and pedagogical support of applicants with disabilities in accordance with their nosologies.

The practical significance of the obtained results is in the possibility of applying scientific provisions and research findings to increase the level of adaptation of applicants with disabilities in the new team and adaptation to the educational process, as well as in the Center for Social and Educational Integration and Inclusive Rehabilitation and Social Tourism on the basis of the Faculty of Social and Psychological Education of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University in order to create an effective system of psychological and pedagogical support and socio-psychological rehabilitation of applicants with disabilities by means of inclusive tourism.

The results of the research can be used in the work of inclusive resource centers, rehabilitation institutions, as well as during the preparation of lecture courses in the specialty "Psychology" in educational institutions of I-IV levels of accreditation.

Key words: psychology, social and psychological rehabilitation, psychological and pedagogical support, inclusive tourism, applicants for Higher Education Institution, restriction of human life.

LIST OF PUBLISHED PAPERS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION

Scientific works in which the main scientific results of the dissertation are published

1. Chupina K. Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiia osib z invalidnistiu zasobamy inkliuzyvnoho turyzmu. *Habitus*. 2020. T. 1, № 12. S. 211–216. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.12-1.37>.
2. Chupina K. Shchodo pytan sotsialno-psykholohichnoi reabilitatsii studentiv z obmezhenniamy zhyttiediialnosti zasobamy inkliuzyvnoho turyzmu:

rekomentatsii ZVO. *Habitus*. 2021. № 26. S. 192–195. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.26.35>.

3. Chupina K. Reabilitatsiia zasobamy inkliuzyvnoho turyzmu psykholohichnyi aspekt. *Psykholohiia ta sotsialna robota*. 2021. № 1(53). S. 206–218. URL: [https://doi.org/10.18524/2707-0409.2021.1\(53\).241362](https://doi.org/10.18524/2707-0409.2021.1(53).241362).

Articles in scientific journals of other countries

1. Psychological and Pedagogical Support of Students with Special Educational Needs in a Higher Education Institution / O. Kravchenko, **K. Chupina** et al. *Advances in Human Factors and Ergonomics in Healthcare and Medical Devices. AHFE 2021. Lecture Notes in Networks and Systems*. 2021. No. 263. P. 299–306. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-80744-3_37. **Scopus**

2. Chupina K. Structural-functional model of social-psychological rehabilitation of students with disabilities by means of inclusive tourism. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*. 2021. No. 02(30). URL: <https://issn2391-4165.webnode.com.ua>.

Published works of approbation nature

1. Chupina K. Formuvannia soft skill u studentiv-psykholohiv pid chas navchannia v ZVO. *Naukovi psykholohichni doslidzhennia i rozrobky molodykh vchenykh* : zb. materialiv IKh-toi Vseukr. nauk. Internet-konf., 29–30 zhovt. 2020 r. S. 76–78.

2. Chupina K. Navchannia v universytetakh pid chas pandemii COVID-19: dosvid YeS. *Visnyk Naukovo-doslidnoi laboratorii inkliuzyvnoi pedahohiky* : Spets. ta inkliuz. osvita: teoriia, metodyka, praktyka : materialy 7-oi Vseukr. nauk.-prakt. konf., m. Uman, 25 berez. 2021 r. S. 201–204.

3. Chupina K. Inkliuzyvne navchannia v umovakh zakladu vyshchoi osvity: z dosvidu tsentru sotsialno-osvitnoi intehratsii ta inkliuzyvnoho reabilitatsiino-sotsialnoho turyzmu «Bez barieriv». *Inkliuzyvna osvita: ideia, stratehiia, rezultat* : materialy I Vseukr. mizhdystsyplinar. naukovo-prakt. konf., m. Ternopil, 8 kvit. 2021 r. S. 199–201.

4. Chupina K. Sotsialno-psykholohichna robota z studentamy z OOP zasobamy eko-treninhiv. *zbirnyk tez dopovidei VI Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* : Cuchasni treninh. tekhnolohii dlia rozvytku osobystosti: eko-treninh, m. Uman, 8–9 kvit. 2021 r. S. 78–79.

5. Chupina K. Liderstvo u studentskomu seredovyskhi: gendernyi vymir. Prosotsialna osobystist u hendernomu vymiri: teoretyko-metodolohichni ta prykladni aspekty : IV Vseukr. naukovo-metod. konf. z mizhnar. uchastiu, m. Uman, 22 kvit. 2021 r. S. 99–102.
6. Chupina K. Komanda psykholoho-pedahohichnoho suprovodu studentiv z invalidnistiu v umovakh ZVO: do pytannia stvorennia ta funktsionuvannia. Praktychna psykholohiia v inkliuzyvnomu seredovyskhi – 2020 : Prohrama Mizhnar. nauk. oflain-onlain konf., m. Pereiaslav, 21 liut. 2020 r. S. 142–144.
7. Chupina K. Inkliuzyvnyi turyzm, yak skladova reabilitatsii studentskoi molodi z invalidnistiu. Nauka. osvita. molod : materialy XIII Vseukr. nauk. konf. studentiv ta molodykh naukovtsiv, m. Uman, 22 kvit. 2020 r. S. 145–147.
8. Chupina K. Systema suprovodu inkliuzyvnoho navchannia v Italii. Naukovyi vymir sotsialno-pedahohichnykh problem sohodennia : zb. materialiv IV Mizhnar. naukovo-prakt. konf., m. Nizhyn, 30 kvit. 2020 r. S. 179–181.
9. Chupina K. Psykholohichna reabilitatsiia osib z invalidnistiu. Vektory psykholohii – 2020 : Materialy Mizhnar. molodizh. nauk. konf., m. Kharkiv, 24 kvit. 2020 r. S. 80–84.

**Published works that additionally reflect the scientific results of the
dissertation**

1. Chupina K. Analiz rozvytku inkliuzyvnoho turyzmu zakordonom. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm,. 2020. № 11. S. 121–127. URL: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-11-14>.
2. Koliada N., Kravchenko O., Chupina K. Akademichna dobrochesnist yak skladova yakosti osvitnoho protsesu v umovakh zakladu vyshchoi osvity (z dosvidu roboty Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny). Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. 2020. T. 2, № 2. S. 95–104.
3. Kravchenko O., Koliada N., Chupina K. Z dosvidu sotsialnoi roboty v Umanskomu derzhavnomu pedahohichnomu universyteti imeni Pavla Tychyny. Sotsialna robota ta sotsialna osvita. 2020. № 1(4). S. 112–141. URL: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(4\).2020.215466](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(4).2020.215466).

4. Chupina K. Psykholoho-pedahohichniy suprovid studentiv z osoblyvymy osvithnyy potrebamy v umovakh zakladu vyshchoi osvity. *Psykholohichniy zhurnal*. 2021., vyp. 7 T. 1. S. 74-85.

5. Chupina K. Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiia osib z invaliznistiu zasobamy inkluzyvnoho turyzmu. *Psykholohichniy suprovid ta sotsialno-pedahohichna robota v zakladi osvity: teoriia ta praktyka: kolekt. monohr.* Uman: Vydavets «Sochinskyi M. M.», 2020. S.242-251.

6. Chupina K. Kravchenko Raisa. Zhinky v istorii profesiinoi sotsialnoi roboty: vid KhIKh stolittia – do sohodennia: kolektyvna monohrafiia / [Semyhina T., Koliada N., Kravchenko O., Kochubei T. [ta in.] ; MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. Uman : Vizavi, 2020. S. 278-287.

7. Chupina K., parahraf 1.7 Delfinoterapiia – efektyvnyi metod reabilitatsii (s. 77-80) 2.7 Delfinoterapiia yak profilaktyka ta likuvannia (s. 112-117). *Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiia ditei ta molodi z osoblyvymy osvithnyy potrebamy: innovatsiini tekhnolohii pryrodoterapii : monohrafiia / Kravchenko O., Mishchenko M., Levchenko N. [ta in.] ; MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. Uman : Vizavi, 2020. 144 s.*

8. Chupina K.. Social and psychological rehabilitation of students with disabilities /Kravchenko Oksana, Chupina Kateryna, Safin Oleksandr// *Current issues of inclusive tourism introduction in Ukraine and other countries.* Poznan: UniKS Press. 2019. 225. ISBN 978-83-953988-2-7. P. 87-105.

9. Safin O., **Chupina K.** Social and psychological support of students with disabilities in higher educational institutions. *Social and educational services for children with disabilities: history, theory and practice: joint monograph.* Częstochowa printing binding drukarnia harit. 2021. Pp 183-193 ISBN: 978-83-62408-38-2.

10. Dostupnist obiektiv sotsiokulturnoi infrastruktury dlia ditei ta molodi z osoblyvymy osvithnyy potrebamy : navchalno-metodychnyi dovidnyk / Kravchenko O., Mishchenko M., Reznichenko I., **Chupina K.**, Molochenko I., Bilyk A. ta in.; MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. Uman : Vizavi, 2020. 153 s.

11. Suprovodzhuvach osib z invalidnistiu : navch.-metod. posib. / O. Kravchenko, M. Mishchenko, N. Levchenko [ta in.]. Uman : Vizavi, 2020. 110 s.

12. Istoryko-kulturni, pryrodno-zapovidni ta likuvalno-ozdorovchi obiekty Cherkashchyny kriz pryzmu inkluzyvnoho turyzmu : dovidnyk / Kravchenko O., Mishchenko M., Reznichenko I., **Chupina K.**, Molochenko I., Polishchuk O., Skochko M.; MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. Uman : Vizavi. 227 s.

13. «Derzhavotvorets»: prohrama osobystisnoho ta profesiinoho rozvytku : (rehionalnyi riven, m. Uman, 2020) : metod. zb. / MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny ; uklad.: Levchenko N., Kravchenko O., Vdovychenko N. [ta in.]. Kyiv : Kompynt, 2021. 115 s.

ЗМІСТ

ВСТУП		18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ДОСЛІДЖЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ З ОБМЕЖЕННЯМИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ		25
1.1.	Сутність та зміст соціально-психологічної реабілітації особистості	25
1.2.	Кращий досвід закордонних та українських університетів з соціально-психологічної реабілітації та психолого-педагогічного супроводу здобувачів з обмеженням життєдіяльності	44
1.3.	Сутність та зміст інклюзивного туризму як засобу соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності	66
Висновки до першого розділу		86
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ З ОБМЕЖЕННЯМИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У ЗВО		88
2.1	Програма методики дослідження та його етапів	88
2.2	Аналіз та інтерпретація отриманих результатів	96
2.3	Обґрунтування та розробка структурно-функціональної моделі соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму	113
Висновки до другого розділу		123
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ З ОБМЕЖЕННЯМИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ		128

ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ

3.1.	Розробка та обґрунтування авторської програми соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму	128
3.2.	Результати експериментального дослідження та їхня інтерпретація	142
3.3.	Рекомендації ЗВО щодо вдосконалення соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму	161
	Висновки до третього розділу	171
	ВИСНОВКИ	174
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	178
	ДОДАТКИ	206

ПРИКЛАДИ ФОРМУЛЮВАННЯ СКЛАДОВИХ НАУКОВОГО АПАРАТУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження – обґрунтувати та експериментально перевірити програму соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності в умовах закладу вищої освіти засобами інклюзивного туризму.

Відповідно до теми та мети дослідження окреслено такі **завдання**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз стану дослідженості проблеми соціально-психологічної реабілітації особистості з обмеженнями життєдіяльності у психології.

2. Шляхом емпіричного дослідження визначити стан соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності в ЗВО.

3. Теоретично розробити та обґрунтувати програму інклюзивного туризму в умовах закладу вищої освіти й експериментально перевірити її вплив на соціально-психологічну реабілітацію та соціалізацію здобувацької молоді з обмеженням життєдіяльності.

4. Розробити рекомендації для ЗВО стосовно соціально-психологічної реабілітації та психолого-педагогічного супроводу здобувачів з обмеженням життєдіяльності

Об'єкт дослідження – соціально-психологічна реабілітація здобувачів вищої освіти з обмеженнями життєдіяльності.

Предмет дослідження – соціально-психологічна реабілітація здобувачів вищої освіти з обмеженнями життєдіяльності засобами інклюзивного туризму.

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження:

– теоретичні – аналіз наукової літератури для обґрунтування основних питань дослідження особливостей соціальної та психологічної реабілітації; змісту та напрямів надання реабілітаційних послуг в умовах ЗВО; узагальнення наукових даних і визначення інноваційних форм та методів надання корекційних та реабілітаційних послуг здобувачам з обмеженням життєдіяльності; аналіз законодавчих документів з метою визначення стану розроблення досліджуваної проблеми;

– емпіричні – порівняння, анкетування, діагностування, узагальнення з метою дослідження ефективності програми соціально-психологічної реабілітації;

– моделювання – розробка моделі соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму.

Наукова новизна одержаних результаті полягає в тому, що:

Уперше:

– *розроблено* структурно-функціональну модель соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженням життєдіяльності засобами інклюзивного туризму;

– *розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено* програму упровадження інклюзивного туризму як засобу соціально-психологічної реабілітації;

– *проаналізовано та виокремлено* кращі зарубіжні практики щодо супроводу здобувачів з обмеженням життєдіяльності в умовах ЗВО та розвитку інклюзивного туризму за кордоном;

– *уточнено* сутність ключових дефініцій дослідження («соціально-психологічна реабілітація», «інклюзивний туризм», «соціалізація», «адаптація»);

– *подальшого розвитку* набув аналіз форм та методів соціально-психологічної реабілітації здобувачів з обмеженнями життєдіяльності та вплив інклюзивного туризму на соціалізацію й адаптацію здобувачів з обмеженням життєдіяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування наукових положень і висновків дослідження для покращення рівня адаптації здобувачів з обмеженнями життєдіяльності в новому колективі та пристосування до умов навчального процесу, а також у системі підвищення професійної кваліфікації викладачів ЗВО.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Рівненського державного гуманітарного університету (№ 01-12/54, від 06.09.2021), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (1397/01 від 30.08.2021), Університету Григорія Сковороди в Переяславі (№ 638 від 30.08.2021) та Житомирського державного університету імені Івана Франка (№ 1432/01, від 5.10.2021 р.). Додатково результати впроваджено в діяльність Уманського краєзнавчого музею (№ 27 від 16.02.2021) та Відділу у справах сім'ї та молоді Уманської міської ради (№ 12/10-05 від 16.02.2021)

ЕТИЧНИЙ КОДЕКС ПСИХОЛОГА

(Прийнятий на I Установчому з'їзді Товариства психологів України;
18 грудня 1990 р.)

1. Відповідальність

1. Психологи несуть особисту відповідальність за свою роботу.
2. Психологи зобов'язані всіляко запобігати і не допускати антигуманних наслідків у своїй професійній діяльності.
3. Психологи повинні утримуватись від будь-яких дій чи заяв, що загрожують недоторканності особи; не мають права використовувати свої знання і становище з метою приниження людської гідності, пригнічування особистості або маніпулювання нею; несуть відповідальність за додержання пріоритету інтересів людини.
4. На психологів покладається відповідальність за надійність використовуваних методів та їх програмного забезпечення, валідність обробки даних досліджень, у тому числі тих, які проводяться з використанням комп'ютерних технологій.
5. Психологи застосовують лише ті знання, якими вони володіють відповідно до своєї кваліфікації, повноважень і соціального статусу.

2. Компетентність

1. Психологи постійно поповнюють свої знання про нові наукові досягнення в галузі їхньої діяльності, беруться за розв'язання тільки тих завдань, які належать до сфери їх компетенції. У разі неспосильності завдання психологи передають його іншому досвідченому фахівцю або допомагають людині, яка звернулася за підтримкою, налагодити й контакт з професіоналами, що можуть надати адекватну допомогу.
2. Психологи не застосовують методів і процедур, не апробованих центральними органами Товариства психологів України. У тих випадках, коли психологічні методики лише проходять випробування (з до-Інолу контрольних органів Товариства), психологи, проводячи експеримент з обмеженим контингентом досліджуваних, попереджають їх про застосування неперевіраних методів і технічних пристроїв або про свій недостатній рівень оволодіння ними.
- 2.3. Психолог публікує під своїм ім'ям лише ту працю, яка повністю виконана ним самим або містить істотний власний внесок; недопустима публікація з метою особистої, матеріальної вигоди недостатньо підготовлених праць, невалідизованих методик, а психолог не може виконувати практичної роботи, не маючи належної кваліфікації та досвіду.
- 2.4. Психолог прагне до адекватних знань про свої індивідуальні якості та

особливості і визначення меж власних професійних можливостей. Особистісні психологічні проблеми (які негативно впливають на якість виконання обов'язків) можуть бути показником професійної непридатності і мають якомога швидше коригуватись та розв'язуватись психологом.

3. Захист інтересів клієнта

1. Психологи суворо додержуються принципу добровільної участі клієнта в обстеженнях. Під час роботи з дітьми, пацієнтами з тяжкими психічними розладами (тобто в крайніх випадках) допускаються відхилення від принципу добровільності, але в межах законодавчих норм; обов'язком психолога є намагання налагодити з клієнтом співробітництво. Психологи утримуються від непотрібних лікувань клієнта.

2. Психологи, вступаючи у контакт з особами, для яких він є обов'язковопримусовим (наприклад, у разі проведення психологічної експертизи), не мають права змушувати клієнта повідомляти відомості поза його волю, не можуть вживати примусових заходів для одержання даних, окрім випадків, коли така інформація сприятиме безпеці навколишніх або самого клієнта.

3. Психологи не беруть участі в діях, спрямованих проти свободи особи. Вони не мають права змушувати клієнта розповідати про свою життєву філософію, політичні, релігійні чи етичні переконання, не повинні вимагати відмовитися від них.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо дотримання принципів академічної доброчесності

на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Рекомендовано до друку вченою радою факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 7 від «13» травня 2021 року).

Розробники:

Кравченко О. О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Коляда Н. М. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Чупіна К. О. – здобувач ОС «доктор філософії», викладач кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Федотова Л.В. – голова студентської ради факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Методичні рекомендації щодо запобігання та виявлення академічного плагіату (далі – Методичні рекомендації) на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (далі – Факультет) розроблено на підставі:

Закону України «Про вищу освіту»; Закону України «Про освіту»; Закону України «Про авторське право і суміжні права»; Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність»; проекту Закону України «Про академічну доброчесність»;

Статуту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2021); Стратегії розвитку УДПУ на 2021-2025 рр. (2021); Положення про організацію освітнього процесу в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (нова редакція) (2021); Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (рішення вченої ради

університету від 24.01.2017 р., протокол № 8, зі змінами); Кодексу академічної доброчесності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (рішення вченої ради університету від 28.11.2017 р., протокол № 4);

Рекомендацій для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності (затверджено Рішенням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 29 жовтня 2019 року Протокол № 11).

Методичні рекомендації регламентують діяльність Факультету щодо запобігання та виявлення академічного плагіату у працях учасників освітнього процесу (навчальних, кваліфікаційних роботах здобувачів вищої освіти освітніх ступенів «молодший бакалавр», «бакалавр», «магістр», «доктор філософії», здобувачів наукового ступеня «доктор наук» денної та заочної форм навчання; наукових працях науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти) та встановлюють єдиний порядок перевірки кваліфікаційних робіт, наукових праць на наявність текстових запозичень на основі Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (рішення вченої ради університету від 24.01.2017 р., протокол № 8, зі змінами) та Кодексу академічної доброчесності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (рішення вченої ради університету від 28.11.2017 р., протокол № 4).

2. ОСНОВІ ТЕРМІНИ, ЇХ ВИЗНАЧЕННЯ

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень (Закон України «Про освіту» (2017), ст. 42).

Академічна свобода – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом.

Заклад освіти – юридична особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність.

Освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей.

Викладацька діяльність – діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка провадиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою

фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору.

Освітня діяльність – діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті.

Педагогічна діяльність – інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково-педагогічного) працівника або самозайнятої особи у формальній та/або неформальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей.

Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження (Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Наукова праця – результати дослідницької діяльності, які вміщують нові відомості, закономірності щодо об'єкта дослідження, представлені у певній послідовності та оформлені згідно зі стандартами, і призначені для оприлюднення. **Види наукових праць:** дисертація, автореферат дисертації, магістерська робота, монографія, наукова стаття, тези доповіді, реферат, доповідь, науковий звіт, підручник, навчальний посібник.

Плагіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору (Закон України «Про авторське право і суміжні права», ст. 50).

Плагіат академічний – навмисне відтворення здобувачем вищої освіти у письмовій або електронній формі чужого твору, опублікованого на паперовому або офіційно оприлюдненого на електронному носії, повністю або частково, під своїм іменем без посилання на автора (ст. 69 ЗУ «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII).

Результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів.

Якість освітньої діяльності – рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг.

Принципи академічної доброчесності, якими мають керуватися учасники освітнього процесу:

- Принцип законності – суворе дотримання законодавства всіма 5 учасниками освітньої діяльності.

- Принцип чесності та порядності – інтелектуальна та особиста чесність у процесі навчання, викладання, наукових досліджень, недопущення будь-яких форм обману, неправдивих тверджень, брехні, шахрайства, крадіжки або інших форм нечесної поведінки.

- Принцип справедливості – неупереджене ставлення учасників освітньої діяльності одне до одного, прозоре та об'єктивне оцінювання результатів діяльності.

- Принцип взаємної довіри та взаємодопомоги – вільний обмін ідеями та інформацією в освітньому середовищі, співпраця та вільне продукування нових ідей, орієнтація на суб'єкт-суб'єкту або партнерську взаємодію.

- Принцип поваги – виявлення поваги як до себе, так і до інших, незалежно від віку, статі та статусу; уникнення зловживань посадовим становищем виборними чи призначеними представниками Університету.

- Принцип відповідальності – сумлінне виконання своїх зобов'язань, протистояння будь-яким формам дискримінації, ганебним учинкам, негативному впливу інших осіб, здатність брати на себе відповідальність за результати своєї діяльності, готовність подавати приклад відповідальної поведінки.

- Принцип компетентності й професіоналізму – підтримання найвищого рівня компетентності, підвищення свого рівня навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності.

- Принцип прозорості – уникнення зловживань посадовим становищем виборними чи призначеними представниками Університету, прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень, освітньої, науково-дослідницької, господарської та фінансової діяльності.

Основні види порушень академічної доброчесності (частина 4 ст. 42

Закону України «Про освіту»):

- Плагіат – навмисне чи усвідомлене «оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства» (без належного оформлення посилань).

- Самоплагіат – «оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів»; використання власних попередніх праць автора в іншому контексті, без посилань на те, що такий текст вже був раніше використаний або опублікований.

- Фабрикація – «вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі чи наукових дослідженнях».

- Фальсифікація – «свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень».

- Списування – «виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання».

- Обман – «надання завідомо неправдивої інформації стосовно власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування».

- Хабарництво – «надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких

інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі».

- Необ'єктивне оцінювання – «свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти».

Оприлюднення (розкриття публіці) твору – здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав, дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо (ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Цитата – порівняно короткий уривок з наукового, методичного або будь-якого іншого опублікованого твору, який використовується, з обов'язковим посиланням на його автора і джерела цитування, іншою особою у своєму творі з метою зробити зрозумілішими свої твердження, зафіксувати аналогічні рішення для подальшої модернізації, продемонструвати попередні результати досліджень інших авторів або для посилання на погляди іншого з 4 авторів в автентичному формулюванні

(ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

3. ПОЛІТИКА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ФАКУЛЬТЕТУ

3.1. Дотримання принципів і правил академічної доброчесності учасниками освітнього процесу – складової внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти Університету, яка регламентується «Положенням про організацію освітнього процесу в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини».

3.2. Дотримання учасниками освітнього процесу Кодексу академічної доброчесності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

3.3. Реалізація системи заходів з популяризації академічної доброчесності через імплементацію цієї політики у внутрішню культуру якості та запобігання академічному плагіату (протидія будь-яким проявам неправомірної вигоди; інформування на веб-сайті факультету та в соціальних мережах про заходи щодо забезпечення академічної доброчесності; проведення тренінгів і семінарів для учасників освітнього процесу з метою заохочення їх до етичної поведінки та формування навичок протидії академічній нечесності; формування умов для розвитку взаємної довіри й поваги між учасниками освітнього процесу; вивчення досвіду вітчизняних та зарубіжних закладів освіти щодо реалізації академічної доброчесності в освітньому середовищі).

4. СИСТЕМА СПРІЯННЯ ДОТРИМАННЮ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ УЧАСНИКАМИ ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО ПРОЦЕСУ ФАКУЛЬТЕТУ

4.1. Дієвість інструментів упровадження принципів дотримання академічної доброчесності у освітній і науковій діяльності (інформаційно-консультативний супровід науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти; заходи з

питань академічної доброчесності; участь у проєктах, програмах; лекції запрошених професорів, стейкхолдерів тощо).

4.2. Дієвість інструментів контролю за впровадженням принципів дотримання академічної доброчесності у освітню і наукову діяльність Факультету (анкетування учасників освітнього і наукового процесу; використання відповідних технологічних рішень як інструментів протидії порушенням академічної доброчесності (перевірка навчальних, кваліфікаційних, науково-методичних та наукових робіт на наявність ознак академічного плагіату).

4.3. Діяльність Групи сприяння академічній доброчесності Факультету (з представників науково-педагогічних працівників, здобувачів освіти, органів студентського самоврядування), які у своїй діяльності підпорядковуються декану Факультету та Комісії з питань академічної доброчесності Університету (діяльність регламентована п. 3 Кодексу академічної доброчесності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини).

4.4. Постійне оновлення процедури дотримання академічної доброчесності, розгляду питань щодо порушення академічної доброчесності.

4.5. Створення та оновлення інформаційної бази, за допомогою якої здійснюється популяризація принципів дотримання академічної доброчесності (сайт «Академічна доброчесність» (<https://fspu.udpu.edu.ua/%d1%8f%d0%ba%d1%96%d1%81%d1%82%d1%8c-%d0%be%d1%81%d0%b2%d1%96%d1%82%d0%b8/%d1%82%d0%bb%d0%be/>); методичні матеріали; банери, інфографіка тощо).

5. ПОРЯДОК ПЕРЕВІРКИ НАВЧАЛЬНИХ, КВАЛІФІКАЦІЙНИХ, НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ТА НАУКОВИХ РОБІТ НА НАЯВНІСТЬ ОЗНАК АКАДЕМІЧНОГО ПЛАГІАТУ

5.1. Перевірка на наявність ознак академічного плагіату обов'язково підлягають навчальні, кваліфікаційні, науково-методичні та наукові роботи.

5.2. Перевірка на наявність ознак академічного плагіату навчальних, кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти освітніх ступенів «молодший бакалавр», «бакалавр», «магістр» денної та заочної форм навчання здійснюється відповідно до пп. 4-8 Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (система «Anti-Plagiarism»).

5.3. Перевірка на наявність ознак академічного плагіату в наукових роботах здобувачів вищої освіти ступеня «доктор філософії», здобувачів наукового ступеня «доктор наук» денної та заочної форм навчання; наукових працях науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти здійснюється за допомогою сервісу Unicheck (відповідно до Договору про співпрацю від 01.06.2020 р.). Процедура перевірки за допомогою сервісу Unicheck забезпечується працівниками редакційного відділу Університету.

5.4. Критерії оцінювання рівня наявності ознак академічного плагіату у навчальних, кваліфікаційних, науково-методичних та наукових роботах передбачені освітніми (освітньо-науковими), науковими програмами, робочими програмами навчальних дисциплін, рекомендаціями ЗВО щодо укладання

навчальних, навчально-методичних праць, підготовки наукових видань, правилами редакційної етики наукових видань тощо.

5.5. Експертне оцінювання текстів після перевірки комп'ютерною програмою здійснюють:

викладачі відповідної навчальної дисципліни (*навчальні роботи*);

гарант освітньої (освітньо-наукової) програми, науковий керівник (*кваліфікаційні роботи здобувачів вищої освіти освітніх ступенів «молодший бакалавр», «бакалавр», «магістр», «доктор філософії»*);

керівник наукової програми, науковий консультант (*кваліфікаційні роботи здобувачів наукового ступеня «доктор наук»*);

редакційна комісія, редакційна колегія наукового видання, науковий керівник, науковий консультант (*наукові праці науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти*).

6. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

6.1. Відповідальність за порушення академічної доброчесності учасниками освітнього і наукового процесів (педагогічними, науково-педагогічними працівниками та здобувачами вищої освіти) передбачені ст. 42. Закону України «Про освіту», п. 7 Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, пп. 2.5, 2.7, 2.8 Кодексу академічної доброчесності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

6.2. Питання про дотримання учасниками освітнього процесу принципів і правил академічної доброчесності щосеместрово розглядаються на засіданнях вченої ради Факультету, студентської ради Факультету, засіданнях кафедр.

6.3. За інформування здобувачів освіти про неприпустимість порушення академічної доброчесності, реалізацію заходів щодо запобігання проявам академічної недоброчесності відповідають декан Факультету, його заступники та куратори академічних груп.

6.4. Контроль за дотриманням академічної доброчесності здійснюють декан Факультету, завідувачі кафедрами, гаранті освітніх (освітньо-наукових) програм, керівники наукових програм, викладачі навчальних дисциплін, наукові керівники (консультанти), Група сприяння академічній доброчесності Факультету.